

Tipologija rimskih urni iz antičke zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine

Adnan Busuladžić
Sarajevo

Abstract: This paper treats various forms of Roman urn, evidence of cremation as a customary manner of burial in what is now Bosnia and Herzegovina. The Antiquities Department of the National Museum of Bosnia and Herzegovina holds the largest collection of Roman urns of various types and dates: 76 complete or fragmentary specimens. The urns may be classified in terms of material into glass, pottery and stone urns. Several different forms are identified within each group. The most diverse are stone urns, which may be square, rectangular box-shaped and sarcophagus-like, or cylindrical.

Key words: stone, square, rectangular box-shaped, sarcophagus-like, cylindrical, glass, pottery urns, inhumation, cremation, necropolises, typology of Roman urns.

Uvod

U zbirci Odjeljenja za arheologiju Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine nalazi se 76 fragmentiranih ili cijelih urni, koje su u Muzeju dospjele arheološkim istraživanjima, ali i kao slučajni nalazi, putem donacija i otkupa. Gotovo na svakom većem i značajnijem antičkom arheološkom lokalitetu, uz profane sadržaje koji se mogu definirati kao stambeni, gospodarski i vojni objekti, ceste, urbana i ruralna naselja, pronalažen je veći ili manji broj pojedinačnih grobnica i nekropola.¹ Ovaj segment je zastupljen u različitim vidovima pokretnih nalaza i priloga, a najčešće je riječ o titulima, stelama, grobnim arama, cipusima, arhitektonskim objektima – mauzolejima, ali i urnama.²

Osnovna metodološka odrednica prilikom pisanja ovog rada odnosila se na tipološku determinaciju na temelju vrste materijala, dimenzija i oblika, koji su i rezultirali pojavom različitih tipova urni. Rad se odnosi primarno na predmete koji su pohranjeni u antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, bez obzira na mje-

sto i kontekst pronalaska. Cilj ovog rada se prvenstveno odnosi na muzeološku obradu i prezentaciju predmeta koji se definiraju kao urne ili osteoteke, te pokušaj rekonstrukcije osnovne običajne prakse u ovom segmentu svakodnevnog života.³ Rad prvi put publicira i neke primjerke koji do sada nisu bili predmetom nikakve stručne obrade niti prezentacije.

U zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine najveći broj njih pripada kamenim urnama i osteotekama, ali je zabilježen i izvjestan broj staklenih i keramičkih primjeraka.⁴ Urna je predstavljala posudu od različitih materijala⁵ koja je korištena za pohranu ostataka spaljene umrle osobe.⁶ U staroj Grčkoj su u funkciji urne korištene sve vrste posuda iz svakodnevnog života, dok su kod Etruraca imale oblik kuće ili stilizi-

¹ O mortalitetu u rimsko doba vidi: Grupa autora 2013, 86-90.

² Paškvalin 2012.

³ Rad ne tretira značajan broj rimskih urni i osteoteka koji se nalaze u zbirkama u Livnu, Bihaću i drugim mjestima u Bosni i Hercegovini. S druge strane u ovom su radu publicirani i primjerci koji u današnjem kontekstu pripadaju prostoru Republike Hrvatske, a pohranjeni su u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine.

⁴ Paškvalin 2012, 349.

⁵ Pored već spomenutih uobičajenih materijala, poput kamena, keramike i stakla, zabilježeni su i slučajevi metalnih urni, Jovanović 1984, 97-98.

⁶ Paškvalin 2012, 349.

rane ljudske figurine. U rimskom periodu urne dobijaju i naziv *olla cineraria*.⁷

U predrimsko i rimsko doba, sve do perioda kasne antike, na području ondašnje provincije Dalmacije, kao i u Rimskom carstvu uopće, egzistirala su dva načina ukopa:⁸ inhumacija (skeletno sahranjivanje) i incineracija (spaljivanje tijela).⁹ Inhumacija je predstavljala najstariji i najzastupljeniji način sahranjivanja. To je, kao i danas, bilo zatrpavanje tijela umrlog u zemlju te prekrivanje granjem, kamenjem, zemljom, rožinom ili sličnim materijalima koji obezbjeđuju "mir" umrlom, odnosno zaštitu tijela od ljudi ili životinja. Tokom višemilenijskog razdoblja razvili su se čitavi sistemi inhumiranja umrlih: u pećinskim staništima, u podnicama prostorija za obitavanje živih, u jamama za skladištenje hrane, da bi rješenje koje je podrazumijevalo prostor rezerviran samo za ovu namjenu – groblje, kasnije postalo jedina opcija. Kao rezultat postojanja naseljenih mjesta te neminovnosti umiranja i potrebe zbrinjavanja tijela umrlih, javile su se nekropole kao prostor – sveto mjesto.¹⁰ O detaljima vezanim za pogrebne običaje koji su održavani u Rimu i koji su bili zakonom precizirani postoje mnogobrojni pisani izvori.¹¹ Detalje vezane za pogreb određivali su edilski propisi. Ovi propisi su posigurno sprovedeni i u provincijama Rimskog carstva, s pojedinim inkorporiranim elementima autohtonog stanovništva. Jedan od kriterija je upravo bio i zabrana ukopa u gradu¹² i formiranje groblja izvan urbanih površina.¹³

Na ovim mjestima, pored postupka inhumacije – zatrpavanja tijela, vremenom se razvio i drugi način, incineracija.¹⁴ Osnovna razlika u odnosu na prethodni postupak odnosila se na činjenicu da je ovo bio ritual spaljivanja tijela umrlih.¹⁵ Najstariji tragovi ovog običaja vezuju se za period mezolita. Ova vrsta pogreba se rijetko javlja u neolitu, da bi već od eneolita bila češće obavljana. U toku bronzanog doba običaj incineracije se intenzivirao, da bi krajem ovog perioda postao općeprihvaćen u Evropi. Period

antičke grčke i etrurske civilizacije nije u masovnom broju bilježio ovu pojavu, da bi od ranog Rimskog carstva ili od V stoljeća stare ere, pa do sredine III stoljeća nove ere, ovaj pogrebni obred postao preovlađujući. Već od II stoljeća postupno se javlja paralelni običaj oba sistema ukopa. Ovi običaji i periodično pojavljivanje jednog, drugog ili oba ovisili su i o trenutnoj modi i tendencijama te pojavi različitih mističnih kultova. Na to su direktni uticaj, između ostalog, imali i carevi koji su svojim primjerima uvodili pojedine običaje.¹⁶

Oba običaja ukopa ostaju prisutna s većim ili manjim oscilacijama na cijelom prostoru Carstva. U zaleđu istočne obale Jadrana, osim Histra¹⁷ i Japoda,¹⁸ kod kojih su oba načina egzistirala paralelno, najveći broj plemena prakticirao je inhumaciju.¹⁹ Na drugim ilirskim prostorima običaj incineracije je iščezao već do sredine II stoljeća nove ere.²⁰ U unutrašnjosti provincije Dalmacije običaj incineracije je nestao do sredine III stoljeća,²¹ mada se u nekim krajevima običaj održao i do IV stoljeća.²² Tijelo je spaljivano na posebno organiziranoj lomači od lakozapaljivih materijala, kako bi se postigla što veća mogućnost sagorijevanja. U nekim područjima tijelo se polagalo u plitku jamu iznad koje je postavljana lomača. U najvećem broju slučajeva mjesto spaljivanja nije se podudaralo s mjestima ukopa kremiranih ostataka. Nakon procesa kremacije, ostaci umrlog zajedno s pepelom i garom s lomače polagani su u jame različitog oblika i zatrpavani. Kroz dugi vremenski period pogrebni običaji vezani za incineraciju mijenjali su se ovisno o epohi, civilizacijskim dostignućima te društvenom položaju umrlog. Tako su ostaci spaljenog pokojnika polagani u jame i zatrpavani ili brižljivo izdvajani od ostataka lomače, ispirani i stavljani u urne, koje su potom stavljane u jame ili grobne konstrukcije.²³ U urne ili njihovu neposrednu blizinu uz ostatke kostiju polagani su i različiti grobni prilozi, svjetiljke, balzamariji, kovanice,²⁴ fibule, jantar, koralj, staklo, narukvice, šivaće igle, pincete, dugmad, naušnice, prstenje,

⁷ Srejović 1997, 1077.

⁸ Pop Lazić 2002, 39-40.

⁹ Alihodžić 2015, 12; Paškvalin 2012, 15.

¹⁰ Srejović 1997, 396-397.

¹¹ Zaninović 2002, 246.

¹² Vučić / Manenica 2015, 26.

¹³ Alihodžić 2015, 9 i 13.

¹⁴ Wiewegh 2003, 31.

¹⁵ Cambi 1988, 16.

¹⁶ Audin 1960, 525-526; Glušević 2005, 188-189.

¹⁷ Gabrovec / Mihovilić 1987, 320-322.

¹⁸ Drechsler-Bižić 1987, 426-429.

¹⁹ Čović 1987, 469-471.

²⁰ Jovanović 1984, 98.

²¹ Škegro 2003, 154.

²² Wiewegh 2003, 31.

²³ Srejović 1997, 394-395.

²⁴ Alihodžić 2015, 12.

pojasne kopče, privjesci i slično.²⁵ U navedenom kontekstu bogati srebrni i zlatni prilozima, nakit i stakleni lakrimariji pronađeni su u urni iz Konjević Polja u istočnoj Bosni.²⁶ Običaji stavljanja različitih priloga, jaja, svjetiljki i sličnih predmeta zabilježeni su i kod drugih vrsta rimskog ukopa.²⁷

Kroz duži vremenski period rimske civilizacije javili su se različiti načini ukopa, kako kod incineracije tako i kod inhumacije. Tako je za skeletno sahranjivanje karakteristična pojava grobnih konstrukcija, od sekundarno upotrijebljenih nadgrobnih stela i kamenih ploča, sarkofaga, zidanih grobova od neobrađenog kamena, grobova od opeka, drvenih sanduka, olovnih sanduka, do polaganja u običnu grobnu jamu.²⁸ Varijanti skeletnog ukopa pripada i običaj balzamiranja,²⁹ koji se kod Rimljana smatrao stranim te je shodno tome bio rijetko primjenjivan.³⁰

Kada su u pitanju obredi incineracije, također je evidentirano postojanje raznolikih načina ukopa ostataka umrlog nakon procesa kremiranja. Tako su zabilježeni grobovi u obliku bunara,³¹ etažni grobovi spaljenih pokojnika, grobne jame zapečaćenih strana, zidani grobovi spaljenog pokojnika, grobovi od neobrađenog kamena te pohranjivanje u različite oblike i tipove urni.³²

U gradu Rimu incineracija je bila gotovo jedini oblik ukopa. I u takvim preovlađujućim okolnostima u korist jednog oblika ukopa, egzistirao je i sistem inhumacije, koji se, pak, više vezao za pojedine familije. Prema nekim autorima, običaj inhumacije bio je karakterističan za narode koji se vežu za prostor istočnog Mediterana, poput Frigijaca, Grka i drugih. Postupno, već od I stoljeća, inhumacija postaje sporadična strana pojava.³³

Na području današnje Bosne i Hercegovine zabilježena su oba načina ukopa, iz znatno ranijih perioda, čiji je procenat oscilirao ovisno o vremenu i običajima koji su u tom trenutku preovladavali. Tako je na japodskim nekropolama

u različitim periodima zabilježena oscilacija u omjerima skeletnih i ukopa spaljivanja.³⁴

Na području rimskih provincija Dalmacije i Panonije tokom I i II stoljeća paljevinski ukop je bio dominantan.³⁵ Nakon kremiranja, ostaci umrlog prikupljani su i stavljeni u urnu. Ona je zajedno s grobnim prilozima polagana u grob.³⁶ Urne su, ovisno o materijalu, mogle biti kamene, staklene i keramičke. Ovaj primjer iz rimskog doba direktno se može pratiti i na nekropolama u dolini Une, gdje su pronađene keramičke i kamene urne.³⁷ Pored osnovne podjele, sam način pohranjivanja urni mogao je imati različite oblike. Tako analiza ukopa na rimskim nekropolama širom Rimskog carstva ukazuje na postojanje ukopa u keramičkim žarama koje su stavljane u konstrukcije od opeke, žarama bez konstrukcije, keramičkim žarama u drvenim sanducima te u zidanim paljevinskim grobovima.³⁸

Oba načina sahranjivanja vremenom su dovela i do stvaranja čitavog organiziranog rituala, s detaljno predviđenim postupcima koji su se morali sprovesti. Očišćenje,³⁹ okajanje, posljednji poljubac umirućeg, zatvaranje očiju, zazivanje pokojnika, polaganje i pranje tijela te mazanje uljima, oblačenje umrlog, stavljanje novčića umrlom u usta, izlaganje umrlog te njegovo konačno nošenje do nekropole ili lomače samo su neki od potvrđenih postupaka.⁴⁰ Ovakav složeni funerarni sistem podrazumijevao je i formiranje profesionalne službe sastavljene od organizatora *libitinariri* i *pollinctores*, ceremonijal-majstora *designatores*, rakara *fossores* te spaljivača tijela *ustores*.⁴¹ Nakon čina spaljivanja, osteološki ostaci, zajedno s različitim darovima, stavljeni su u različite oblike posuda. Kod najsiromašnijih, spaljeni ostaci polagani su direktno u grob, dok se kod ostalih najčešće radilo o keramičkim posudama, urnama od kamena, staklenim ollama, manjim olovnim sanducima ili drvenim cistama.

²⁵ Marić 1968, 51; Wiewegh 2003, 41-73.

²⁶ Bojanovski 2001, 176-193.

²⁷ Crnobrnja 2005, 161-172.

²⁸ Pop Lazić 2002, 45-52.

²⁹ Cambi 1988, 6 i 7.

³⁰ Toynbee 1971, 42.

³¹ Golubović 2008.

³² Pop Lazić 2002, 40-45.

³³ Audin 1960, 526 i 527.

³⁴ Marić 1968, 39-49.

³⁵ Dominantno preovlađujući obred kremiranja bio je općeprihvaćen i u drugim provincijama, a pojedini autori argumentirano podižu vremenski okvir kulminacije obreda kremiranja do III stoljeća, Golubović 2008, 9.

³⁶ Slična situacija je zabilježena i u Panoniji, Leleković 2012, 318, 319, 321.

³⁷ Marić 1968, 50-51.

³⁸ Wiewegh 2003, 31-34.

³⁹ Lindsay 1998, 72-74.

⁴⁰ Gluščević 2005, 177-181.

⁴¹ Toynbee 1971, 45.

U rijetkim situacijama zabilježeni su slučajevi polaganja spaljenih ostataka u posude od mramora, alabastera, bronzne ili plemenitih metala. Kod ovih vidova pohrane paljevinskih ostataka zabilježeni su raznovrsni oblici četvrtastih, pravougaonih i okruglih kamenih urni, s natpisom i reljefnim prikazima i bez njih, te različiti oblici keramičkih recipijenata.⁴² Vrste urni i način njihove izrade na mnogim je nekropolama nedvosmisleno dokazao socijalnu diferencijaciju različitih društvenih kategorija.⁴³ Kada je u pitanju incineracija, za izvjestan dio ukopa može se pretpostaviti da su korišteni drveni sanduci. Ovakav zaključak se može izvesti iz nalaza čavala i ugao-nih željeza za ojačavanje spojeva sanduka.⁴⁴

I kod umrlih koji su skeletno ukopavani primjetna je socijalna razlika. Siromašniji stanovnici ukopavani su direktno u zemlju,⁴⁵ drugi u drvene sanduke, treći u grobne konstrukcije pod tegulama, amforama, a najugledniji u bogato uređene kamene sarkofage.⁴⁶ Također je zabilježen ukop istaknutijih ličnosti lokalne zajednice u bogato uređenim urnama.⁴⁷ Rijedak nalaz na području današnje Bosne i Hercegovine je i olovni sanduk, mada takvi primjerci nisu bili nepoznati u rimsko doba.

Na temelju statističke obrade istraženih nekropola može se s velikom sigurnošću ustvrditi da je veliki broj inhumiranih ukopa vršen polaganjem na prostu zemlju.⁴⁸ Dolaskom orijentalaca i pod njihovim uticajem ritis inhumacije prevladava i konačno postaje jedini način, a urne se u najvećoj mjeri prestaju koristiti.⁴⁹

Među monumentalnije ukope svakako spada podizanje zidanih mauzoleja,⁵⁰ grobova⁵¹ i grobnica,⁵² posebno onih iz perioda razvijene i kasne antike.⁵³ Na području Bosne i Hercegovine pronađen je znatan broj takvih ukopa.⁵⁴

I sam način žalovanja imao je svoj jasno određeni slijed. Spravljala su se posebna jela – kobasice,⁵⁵ žrtvovala svinja⁵⁶ te su prinošene žrtve i organizirani banketi na samom grobu.⁵⁷ U svrhu sjećanja na umrle i “olakšanja” njihovog stanja organizirane su i obilježavane i posebne svetkovine poput Parentalia i Lemuria.⁵⁸

Keramičke urne – žare (Tab. 1, 1 i 2, kat. br. 1 i 2)

U Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine čuva se i izvjestan broj keramičkih urni. Njihova karakteristika, osim osnovne da su načinjene od keramike, jest da su zabilježeni mnogobrojni oblici. Za razliku od staklenih, keramičke urne su izrađivane isključivo za grobnu namjenu, a sve posude koje su polagane kao grobni prilog mogle su biti korištene i za pohranu ljudskih ostataka, pod uvjetom dostatnih dimenzija vrata. Radilo se o različitim loncima i poluloptastim zdjelama. Neki oblici, poput vrčeva, zbog oblika su bili potpuno neprimjereni za ovu funkciju. Među karakterističnim oblicima keramičkih urni ističu se i tzv. Hauserne, otkrivene u graničnim područjima današnje Hrvatske i Slovenije. Njihova karakteristika je postojanje malog otvora ili vrata na prednjoj strani urne, koji su simbolizirali ulaz u kuću. Bile su to imitacije domova živih, za kuće umrlih.⁵⁹ Takvi oblici urni prvi put se bilježe na etničkom prostoru Etruraca.⁶⁰ Korištenje keramičkih urni može se staviti u vremenski okvir do III stoljeća.⁶¹

U Antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine čuvaju se dva primjerka koji se mogu definirati kao keramičke urne. Jedna urna pripada lokalitetu Breze sjeverno od Sarajeva (katalog br. 1, Tab. 1, 1), a drugi primjerak pripada većoj bikoničnoj urni,⁶² tamnije boje keramike rađene na lončarskom kolu, širokih ramena, koja je bila *in situ* položena u veću kamenu urnu cilindrično-valjkastog oblika (katalog br. 2, Tab.

⁴² Gluščević 2005, 183-184.

⁴³ Gluščević 2005, 195.

⁴⁴ Gluščević 2005, 199.

⁴⁵ Koščević / Makjanić 1986/87, 25-70.

⁴⁶ Cambi 1988, 13-16.

⁴⁷ Domić-Kunić / Radman-Livaja 2009, 77.

⁴⁸ Gluščević 2005, 200.

⁴⁹ Cambi 1988, 6-14.

⁵⁰ Gluščević 2005, 220-221.

⁵¹ Jovanović 1984, 9, 10, 22, 31, 32, 40, 41.

⁵² Gluščević 2005, 201-202.

⁵³ Dautova-Ruševljan 2003, 7-34.

⁵⁴ Busuladžić 2012, 159.

⁵⁵ Gluščević 2005, 185.

⁵⁶ Toynbee 1971, 50.

⁵⁷ Ibid., 51.

⁵⁸ Ibid., 64.

⁵⁹ Gregl 2009a, 8 i 10.

⁶⁰ Srejović 1997, 1077.

⁶¹ Pop Lazić 2005, 45.

⁶² Bikonične keramičke urne zabilježene su i u starijim periodima, Blečić-Kavur 2014, 110 i 148.

1, 2, 3 i 3a). U kontekstu ove činjenice mogu se praviti paralele sa staklenim urnama koje se polažu u kamenu urnu.⁶³

Naša dva primjerka keramičkih urni pokazuju izvjesne razlike u obliku. Ove razlike zabilježene su i na drugim rimskodobnim nekropolama. Tako je u nekropolama antičkog Zadra pronađeno nekoliko tipova keramičkih urni. Najmnogobrojnije su bile loptaste keramičke urne s izvijenim ravnim obodom i dvije nasuprotne ručice. Rjeđi oblici keramičkih urni imali su trokutasto formiran i zakošen obod. Pored ova dva navedena oblika, javljaju se u malobrojnim primjerima i urne u obliku lonaca ravnog dna, profiliranog ili izvijenog oboda, oblika s ramenima ukrašenim ubodima ili valovnicama te oblicima s koničnim dnom, koje nisu bile namijenjene za samostalno stajanje.⁶⁴

Na području Bosne i Hercegovine posebno se ističu keramičke urne iz rimskog perioda koje su pronađene na lokalitetu nekropole u dolini rijeke Une.⁶⁵ Statističkom analizom mogu se izvući i neki opći zaključci. Tako je ukupno 68 grobova koji se datiraju u rimski period od 10. do 110. godine stare ere pripadalo ukopima s keramičkim urnama. Ove urne pokazuju postojanje dvaju oblika: bez podloge i oblika urne u posudi. Od ove dvije velike grupacije, prva ima varijante: nepokrivene, pokrivene četvrtastim, okruglim, nepravilnim i poklopcem na dvije vode.⁶⁶ Pored ovoga, javljaju se i urne pokrivene drugom keramičkom posudom, kao i urne pokrivene drugom keramičkom posudom i kamenom pločom nepravilnog oblika ili na dvije vode. Kada su u pitanju urne u posudi, primijećeno je da su postojale varijante poklapanja nepravilnim ili četvrtastim pločama i one bez poklopaca. Pojedine su bile pokrivene poklopcima sarkofaga, drugom posudom, posudom i kamenom nepravilnom pločom ili drugom posudom i sarkofagnom pločom ili pokrivene drugom keramičkom posudom i kamenim četvrtastim, okruglim ili čunastim poklopcima.⁶⁷ Slična situacija pojave različitih rješenja za pokrivanje keramičkih urni konstatirana je i na prostoru antičkog Zadra i njegovih nekropola.⁶⁸ Šire analogije našim primjercima možemo konstatirati u Arheološkom muzeju u Zagrebu⁶⁹ i Sisku.⁷⁰

rana je i na prostoru antičkog Zadra i njegovih nekropola.⁶⁸ Šire analogije našim primjercima možemo konstatirati u Arheološkom muzeju u Zagrebu⁶⁹ i Sisku.⁷⁰

Staklene urne

(Tab. 2, 1-8, kat. br. 3-10)

U Antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine nalaze se staklena urna trbušastog tijela, fragmenti primjerka uglatog dna te više primjeraka kaneliranih drški koje su najvjerojatnije mogle pripadati staklenim urnama.⁷¹ Među najzastupljenije oblike spadaju trbušaste urne *ollae*. Ove urne su pronađene na mnogobrojnim rimskim nekropolama na istočnoj obali Jadrana, u Panoniji, sjevernoj Italiji i na drugim mjestima.⁷² Najčešći oblici, poput trbušastih staklenih posuda, ravno položenih oboda, često su primarno korišteni kao predmeti za svakodnevnu upotrebu. Njihova funkcija je mogla biti za pohranu hrane, konzerviranog voća i zimnice.⁷³ Pronađeni su i primjerci urni u obliku staklenih pehara s drškom koji su služili kao mjera za jedinicu žita ili za čuvanje tekućine, koje su tek u sekundarnoj funkciji dobile namjenu urne.⁷⁴ Nakon spaljivanja, ostaci kostiju su stavljani u urnu koja je s grobnim prilozima polagana u grob. U nekim slučajevima staklena urna je stavljana samostalno, a nekada je polagana u kamenu valjkastu urnu.⁷⁵ Visina staklenih urni najčešće je bila oko 30 cm. U grobovima su zabilježeni i minijaturni primjerci od svega 5 do 6 cm, ali identičnog oblika olle, koji su najvjerojatnije imali funkciju balzamarija. Njihova osnovna karakteristika je ravno položen obod, trbušasto-okruglo tijelo i malo uvučeno dno. U manjem broju slučajeva javljaju se staklene urne s jednom ili dvije drške

⁶³ Gluščević 2005, 191.

⁶⁴ Nemeth-Ehrlich / Kušan-Špalj 2007, 58; Gregl 2009a, sl. 12 i 13.

⁶⁵ Wiewegh 2003, 43.

⁶⁶ Fragmenti kaneliranih širokih staklenih drški usmjeravaju ka zaključku da je riječ o drškama urni. Ova tvrdnja se ipak u ovim slučajevima mora uzeti s rezervom jer su nalazi uglavnom pronađeni van konteksta te bez ijednog determinirajućeg elementa koji bi dao sigurnu atribuciju.

⁶⁷ Gregl 2009, 5.

⁶⁸ Gregl 2009a, 1.

⁶⁹ Gregl 2009, 7.

⁷⁰ Ratković-Bukovčan / Gregl 2013, 81-82; Alihodžić 2015, 33-34.

⁶³ Alihodžić 2015, 33-34.

⁶⁴ Gluščević 2005, 193-194.

⁶⁵ Ove se urne nalaze zajedno s ostalim materijalom s ovog lokaliteta pohranjene u Prahistorijskoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u fragmentiranom stanju.

⁶⁶ O sljemenastim poklopcima vidi: Raunig 2007, 97-125.

⁶⁷ Marić 1968, 50.

ili poklopcem, dok je veći dio bez drški, kakav je upravo i cjelovito sačuvani primjerak iz Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine (katalog br. 3, Tab. 2, 1). U antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, s lokaliteta Ilidže i Višića, čuva se nekoliko kaneliranih širokih staklenih drški koje su najvjerojatnije pripadale staklenim urnama (katalog br. 4-9, Tab. 2, 2-7) te jedan primjerak iz Višića kod Čapljine koji pripada ugaonoj posudi, vjerovatno također staklenoj urni (katalog br. 10, Tab. 2, 8). Veći broj analognih primjeraka našem očuvanom primjerku, ali i kaneliranim širokim drškama, čuva se u Arheološkom muzeju u Zagrebu.⁷⁶ Najbliža analogija s prostora Bosne i Hercegovine pronađena je na lokalitetu grada Banja Luke.⁷⁷ S obzirom na krstost materijala ove vrste urni, sam postupak polaganja u zemlju morao je biti pažljiv, da ne bi već tokom samog ukopa došlo do destrukcije.⁷⁸

Kamene urne

(Tab. 1, 3a i 3b, Tab. 3-12, kat. br. 11-76)

Običaj ukopa u kamene urne italčkog je porijekla i na našim područjima se javlja dolaskom Rimljana.⁷⁹ Kamene urne bile su više zastupljene u nekropolama urbanih naselja,⁸⁰ mada su postojale i drugačije situacije, gdje su kamene urne bile u masovnijoj upotrebi i u ruralnim sredinama.⁸¹

U odnosu na oblik, kamene urne iz Antičke zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine mogu se podijeliti na dvije osnovne forme:⁸²

1. četvrtaste⁸³ i
2. valjkasto-cilindrične.⁸⁴

Četvrtasti primjerci⁸⁵ mogu biti oblika kocke, oblika sanduka pravougaone forme ili malog

sarkofaga.⁸⁶ Četvrtasti primjerci oblika kocke i sanduka pravougaone forme imali su i neke zakonomjernosti vezane za određeno područje, pa je na prostoru Bosne i Hercegovine u literaturi zabilježena i podjela na urne sjeverozapadne Bosne i urne s područja jugozapadne Bosne.⁸⁷ Ova geografska podjela može se uzeti samo uvjetno, jer su četvrtaste urne s poklopcima na dvije vode pronađene i na području istočne Hercegovine.⁸⁸

U odnosu na konstatirane razlike između različitih oblika kamenih urni, može se istaći da su mali sarkofazi – urne nastali kao rezultat romanizacije domaćih običaja, a četvrtaste urne oponašaju nadgrobni spomenik – titulus.⁸⁹ U slučaju pojave natpisa i reljefnih prikaza, kamene urne svrstavaju se u kategoriju osteoteke – osuara, koji ima i funkciju nadgrobnog spomenika. Proces pretvaranja urne u sanduk tekao je paralelno s pojavom i širenjem upotrebe sarkofaga te se završio potpunim preovladavanjem običaja ritusa inhumacije s kraja II i početka III stoljeća.⁹⁰ Oblici pojedinih sandučastih urni naglašeno liče na sarkofage, od čega ih razlikuje jedino unutarnje postojanje pretinaca za pohranu priloga⁹¹ te osteološkog materijala.⁹²

Valjkaste urne su imale okrugli, najčešće klobučasti ili pločasti poklopac (katalog br. 12, 14, 16, 17, 20, 22, 24-29, Tab. 3 i Tab. 4).⁹³ Četvrtaste urne su mogle imati ravne ili krovove u obliku krova na dvije⁹⁴ (katalog br. 30-32, 36 i 39, 47-58, 70-75, Tab. 5, 1-3, Tab. 6, 1 i 4, Tab. 8, Tab. 9, Tab. 12) ili četiri vode (katalog br. 41, Tab. 7, 1).⁹⁵ Četvrtaste kamene urne su mogle imati i natpise te reljefne ukrase. U odnosu na dimenzije, postojale su i izvjesne zakonomjernosti u odnosu na veličinu. Valjkaste urne su najčešće dostizale

⁷⁶ Paškvalin 2012, 349.

⁷⁷ Ibid., 349 i 391; Milošević 2000, 22.

⁷⁸ Paškvalin 1976, 45-50.

⁷⁹ Rendić-Miočević 1989, 590.

⁸⁰ Cambi 1961/62, 106-108.

⁸¹ Zanimljiv primjerak koji je nedvosmisleno bio podvrgnut uticaju vatre jest balsamarijum koji se čuva u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine, a pronađen je na lokalitetu Narone. Najvjerojatnije je pripadao opremi koja je stavljena kao prilog u procesu spaljivanja skeleta, Busuladžić 2015, 226, sl. 2

⁸² Bojanovski 2001, 174.

⁸³ Ovakve valjkasto-cilindrične urne s kalotasto-klobučastim poklopcem pronađene su i na nekropolama Siscije, Wiewegh 2003, 28-29.

⁸⁴ Milošević 2000, 22.

⁸⁵ Škegro 2003, 142-143.

⁷⁶ Gregl 2009a, sl. 2-6, 9 i 11.

⁷⁷ Đukić 2014, 118, T. VIII.

⁷⁸ Gluščević 2005, 198.

⁷⁹ Wiewegh 2003, 41.

⁸⁰ Jovanović 1984, 45.

⁸¹ Gregl 1997, 25.

⁸² Jovanović 1984, 85.

⁸³ Ovaj oblik u stručnoj literaturi poznat je i kao sanduk za pepeo. Riječ je o četvrtastom obliku, Jovanović 1984, 90-97.

⁸⁴ Marić 1968, 50.

⁸⁵ Četvrtasti primjerci urni s prostora čitave Bosne i Hercegovine obrađeni su u studiji Paškvalin 2012, 349-443. U tom radu nisu prezentirane cilindrično-valjkaste kamene urne, kao ni keramički i stakleni primjerci.

dimenzije od 50 do 60 cm. Četvrtasto-sandučasti oblici bili su različitih veličina, ali najčešće od 90-tak do 150 cm dužine,⁹⁶ a zabilježene su i urne znatno manjih dimenzija. Tako je na prostoru Livna, Duvna i Glamoča, njihova najčešća dužina i širina iznosila oko 50 cm, a visina od 50 do 70 cm.⁹⁷

Četvrtasto-sandučaste i pravougaono-sarkofagne urne

U antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine pohranjene su 64 kamene urne različitih oblika.⁹⁸ Na posebnom mjestu se izdvajaju urne u literaturi definirane kao "japodske".⁹⁹ U Antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine ističu se dva primjerka japodskih kamenih četvrtastih urni koje, prema nekim tumačenjima, predstavljaju imitaciju stambenih objekata (katalog br. 33 i 34, Tab. 5, 4 i 5).¹⁰⁰ Do danas je ostalo otvoreno pitanje o porijeklu ovih spomenika,¹⁰¹ a mnogobrojni autori koji su se bavili ovom temom davali su različite prijedloge interpretacije i datacije.¹⁰² Dvojbe su posebno opravdane ako se ima u vidu činjenica da je pokretni materijal koji je u njima nađen hronološki pripadao rimskom periodu,¹⁰³ a prikazi na ovim spomenicima pokazuju vrlo jasne grčke arhajske elemente.¹⁰⁴ Prema nekim vrlo logičnim tumačenjima, ovaj fenomen se objašnjava kao rezultat sekundarne upotrebe starije izrađene urne ponovo u rimskom periodu, čak i po nekoliko puta.¹⁰⁵ U prilog ovome ide i činjenica da su na istom spomeniku pronađeni latinski, hronološki mlađi natpisi, i crteži arhajskog grčkog stila iz starijih epoha.¹⁰⁶ Potvrda ovome je da su neke od urni u kasnijem periodu služile kao nadgrobni spo-

menici te da su potomci umrlih nakon gotovo tri stoljeća, najvjerovatnije, stare urne s lokalnog groblja ponovo upotrebljavali u svojstvu nadgrobni spomenika.¹⁰⁷ Drugi arheolozi stoje na stanovištu da se u brdovitim i teško pristupačnim područjima zapadne Bosne dugo vremena zadržao stari način ukrašavanja nedvojbeno grčkim elementima i onda kada je ovaj stil davno nestao s historijske pozornice u samoj Grčkoj te postojanje ovih urni primarno datiraju u rimski period, i to u period I do III stoljeća.¹⁰⁸ Osim konstatacija, nosioci ovoga mišljenja do danas nisu uspjeli adekvatno odgovoriti na pitanje kako je moglo doći do opstanka grčke arhaike kroz više stoljeća od njenog zvaničnog nestanka na matičnom prostoru.¹⁰⁹ Treće mišljenje ovaj fenomen objašnjava tako da japodske urne definira kao spoj lokalnih religioznih osjećaja i ideja sa stranim ikonografskim konceptom.¹¹⁰ Ono što i pored svih nedoumica ostaje jasno jest da na mnogim od pronađenih urni s japodskog prostora, čak i kod primjera koji se datiraju u rimsko doba, prikazi na spomenicima van sumnje predstavljaju rezultat uticaja grčke arhajske umjetnosti.¹¹¹

Ova, najvjerovatnije sekundarna, namjena kamene urne kao nadgrobni spomenika nije bila izuzetak. Ona je zabilježena kod mnogih bogato reljefno ukrašenih primjeraka te ispisanih urni i sanduka za pepeo iz Livna, Duvna, Glamoča,¹¹² liburnskih cipusa i grobnih škrinja iz Šempetra.¹¹³ Za razliku od ovih dvostrukih namjena kamenih urni – osteoteka kao mjesta ukopa i nadgrobni spomenika, neki primjeri, poput sandučaste urne iz Konjević Polja, i pored većih dimenzija bili su ukopavani u zemlju.¹¹⁴

U grupi kamenih japodskih urni u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine postoje primjerci sačuvani u cijelosti (katalog br. 33 i 34, Tab. 5, 4 i 5), fragmenti (katalog br. 35, 44, 59-63, Tab. 5, 6, Tab. 7, 4, Tab. 10) ili dijelovi krovništa na dvije vode (katalog br. 53, 54, 57 i 70, Tab. 8, 7 i 8, Tab. 9, 3, Tab. 12, 1).

⁹⁶ Gregl 2009, 1-2.

⁹⁷ Milošević 2000, 22.

⁹⁸ U svojoj studiji dr. V. Paškvalin u posebnom je poglavlju opisao četvrtaste i sarkofagne kamene urne, bez cilindrično-valjkastih formi. Zbog toga im u ovom radu nije posvećivana veća pažnja ikonografske analize ovog tipa urni. O detaljima vidi: Paškvalin 2012, 349-443.

⁹⁹ Raunig 1968, 99-105; Paškvalin 2012, 349.

¹⁰⁰ Paškvalin 2012, 359, 374 i 377.

¹⁰¹ Jovanović 1984, 70-78.

¹⁰² Rendić-Miočević 1989, 613-620.

¹⁰³ Sergejevski 1950, 53-55.

¹⁰⁴ Jovanović 1984, 76.

¹⁰⁵ Sergejevski 1950, 65.

¹⁰⁶ Ibid., 58.

¹⁰⁷ Ibid., 61-62.

¹⁰⁸ Jovanović 1984, 78.

¹⁰⁹ Sergejevski 1950, 89.

¹¹⁰ Jovanović 1984, 77.

¹¹¹ Sergejevski 1950, 68, 69, 71-76, 78-79, 87; Raunig 2004, 204-206, 214.

¹¹² Jovanović 1984, 88-89, 91, 94-97.

¹¹³ Bojanovski 2001, 173.

¹¹⁴ Ibid.

Pored ovih, zabilježeni su i primjerci četvrtasto-sandučastih i pravougaono-sarkofagnih urni s poklopcima na dvije ili četiri vode (katalog br. 36, 39, 48-52, 55, 56 i 58, 71-75, Tab. 6, 1 i 4, Tab. 8, 2, 3, 4, 5 i 6, Tab. 9, 1, 2 i 4, Tab. 12, 2-6). Primjerci četvrtastih kamenih urni posebno su zanimljivi zbog očuvanih dekorativnih detalja, ali i natpisa, koji ih u znatnoj mjeri definiraju kao urne koje su imale i funkciju sepulkralnih – nadgrobnih spomenika te su kao takve stajale iznad zemlje, a ne u zemlji. U tom kontekstu ovi predmeti su bili osteoteke – osuari. Njihovo prisustvo je značajnije zabilježeno u istočnim dijelovima Rimskog carstva. Njihovo postojanje moglo bi se uvjetno staviti i u kontekst prisustva Orijentalaca, koji su kao delegirani službenici Carstva obitavali na prostorima današnje Bosne i Hercegovine. Oko ove namjene autori iznose različita mišljenja.¹¹⁵

Među primjercima kamenih pravougaono-sarkofagnih urni ističe se primjerak iz Stoca (katalog br. 32, Tab. 5, 3), koji je ukrašen akroterijama i girlandama. Ovom primarnom obliku, ali bez ukrasnih reljefnih detalja, pripada još jedan primjerak koji posjeduje akroterije iz Vranjevog Sela kod Neuma (katalog br. 30, Tab. 5, 1). Istom obliku, ali bez ukrasa, natpisa i akroterija, pripada skromniji primjerak iz Narone (katalog br. 31, Tab. 5, 2). Ovi oblici svoje analogije imaju u Arheološkom muzeju u Splitu.¹¹⁶ Prema nekim autorima, društveno se vežu za gladijatorski stalež,¹¹⁷ kome su, za pretpostaviti je, mogli pripadati i u ovom radu prezentirani primjerci. Ovi oblici manjih urni bili su smješteni u niše napravljene u zidovima zidanih grobnica.¹¹⁸

Sličnom obliku, ali većih dimenzija, pripada i sarkofagna urna iz Konjević Polja (katalog br. 39, Tab. 6, 4). Pregratci u unutrašnjosti usmjeraavaju na zaključak da je vjerovatno veći pregradak služio za pohranu osteološkog materijala, a manji za pohranu priloga, koji u ovom slučaju nisu nedostajali. Šire uvjetne analogije mogu se komparirati sa sanducima za pepeo u livanjskom kraju, japodskim urnama, liburnskim cipusima te grobnim škrinjama ukrašenim reljefima iz Šempetra.¹¹⁹

¹¹⁵ Paškvalin 2012, 368.

¹¹⁶ Gluščević 2005, 197.

¹¹⁷ Sanader 2001, 17-31.

¹¹⁸ Toynbee 1971, 254.

¹¹⁹ Bojanovski 2001, 173.

Na području Bosne i Hercegovine otkrivene su i urne s epigrafskim sadržajima¹²⁰ u kojima saznajemo mnogobrojne činjenice vezane za dužinu života, bračni status i druge društvene okolnosti.¹²¹

Nije bio rijedak slučaj da su upravo na poklopcima urni bili i natpisi.¹²² Kod izvjesnog broja poklopaca nije zabilježen nikakav ukras niti natpis (katalog br. 39, Tab. 6, 4, katalog br. 55, 56, Tab. 9, 1 i 2).¹²³ Kada posmatramo poklopce kamenih urni, pored onih najdominantnijih na dvije vode, zabilježen je i slučaj poklopca na četiri vode iz Livna (katalog br. 41, Tab. 7, 1).

O rasprostranjenosti četvrtastih kamenih urni govori podatak da je cijelih ili fragmentiranih četvrtastih, sandučastih i sarkofagnih urni i poklopaca na području Bosne i Hercegovine do danas otkriveno preko 77 primjeraka.¹²⁴ Analogije četvrtasto-sandučastim primjerima iz zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine možemo, između ostalog, naći i na lokalitetu Karaule kod Duvna, gdje je pronađen primjerak koji je imao prikaz Porta Inferi – vrata podzemlja. Ovakvi primjerci četvrtastih urni pronađeni su i na području Livna.¹²⁵

Na temelju analize četvrtastih urni iz Antičke zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine mogu se uočiti izvjesne zakonomjernosti prema kojima se ovaj oblik urni može definirati u određene tipološke klasifikacije. Četvrtaste urne, pored već konstatiranih tipoloških prijedloga, u odnosu na dimenzije možemo podijeliti na:

1. varijanta kamenih urni manjih dimenzija (katalog br. 30-32, Tab. 5, 1-3) i
2. varijanta kamenih urni većih dimenzija (katalog br. 33-76, Tab. 5, 4 do Tab. 12).

¹²⁰ Škegro 2003, 146-147.

¹²¹ Kovačević / Patsch 1897, 340-342; Patsch 1900, 49; Ćurčić 1900, 30; Sergejevski 1950, 57-63; Čremošnik 1957, 163; Raunig 1990, 653-661; Škegro 2003, 145.

¹²² Škegro 2003, 143-145.

¹²³ Slična je situacija u odnosu na epigrafiju i dekoraciju četvrtastih kamenih urni u Bosni i Hercegovini koje se čuvaju po drugim muzejskim ustanovama, Paškvalin 2012, 349-443.

¹²⁴ Paškvalin 2012, 349-443.

¹²⁵ Škegro 2003, 140-141.

Reljefni prikazi na kamenim urnama iz zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine

Na nekim od ovih urni izrađeni su bogati reljefni prikazi sa scenama ljudskih i životinjskih figura, Erota, hrama *in antis*, s kapitelom, stubovima i nišama,¹²⁶ prikazima edikule, zmije, rozete, obreda libacije, predstavama scena iz svakodnevnog života, prikazima stabala, arhitekture, polumjeseca i drugih detalja.¹²⁷ Figuralni reljefi i natpisi zabilježeni su i u drugim područjima.¹²⁸

I sačuvani poklopci pokazuju često bogatu dekoraciju. Na poklopcima na dvije vode uočavaju se prikazi akroterija, kantarosa, akroterijalnih lavova, rozeta, dentikula, amfora, delfina i ribe.¹²⁹

Ovi prikazi ukazuju na duboku simboliku, koja je u direktnoj korelaciji s namjenom predmeta. Prikazi Erota zabilježeni su u dva slučaja na našim urnama (katalog br. 36 i 37, Tab. 6, 1 i 2). Erot je staro božanstvo prirode, koje pomoću ljubavi obezbjeđuje neprekidni lanac stvaranja i obnove svijeta. Već od helenističkog vremena pojavljuje se na nadgrobnim spomenicima¹³⁰ te se ovakav prizor u našim primjerima može okarakterizirati kao kontinuitet nastao u mlađe rimsko doba.

Kod određenog broja primjeraka urni ili poklopaca zabilježeni su i prikazi delfina ili neke druge ribe. Ovakvi primjeri su dosta česti¹³¹ i mogu se najdirektnije tumačiti u religijskom, odnosno pogrebnom kontekstu. Delfini su još prema grčkim vjerovanjima odnosili duše umrlih na otoke blaženstva.¹³² Ujedno su bili i spasioci davljenika te su simbolizirali psihopompa.¹³³ U tom ili sličnom kontekstu može se tumačiti i prisustvo delfina na nekim urnama ili poklopcima koji se čuvaju u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine (katalog br. 48, 51, 64, 65, 73 i 74, Tab. 8, 2 i 5, Tab. 11, 1 i 2, Tab. 12, 4 i 5).

Od životinjskog svijeta posebno se ističu poklopci na kojima se u obliku skulpture nalaze la-

vovi (katalog br. 58 i 75, Tab. 9, 4 i Tab. 12, 6). Lav je tumačen kao simbol Sunca, vlasti i moći te je imao profilaktičko svojstvo na ulazima u palate, hramove i grobnice. Lavovi su bili čest simbol opreznosti, ali i čuvari groblja, što se upravo može staviti u kontekst ove namjene. Često su bili dio scena lova ili u funkciji akroterija na uglovima zabata.¹³⁴

Prikazi biljnog karaktera, poput rozeta, vitica, vinove loze i sličnih detalja, konstatirani su na značajnom broju primjeraka urni i poklopaca (katalog br. 32, 37, 38, 44, 47-50, 53, 54, 58, 59, 61, 62, 66, 69, 71, 72 i 75, Tab. 5, 3, Tab. 6, 2, 3 i 3a, Tab. 7, 4, Tab. 8, 1, 2, 3, 4, 7 i 8, Tab. 9, 4, Tab. 10, 1, 3 i 4, Tab. 11, 3 i 6, Tab. 12, 2, 3 i 6). Među navedenim se posebno često susreće prikaz rozete – ornamenta u obliku stilizirane cvijetne krune. Ovi detalji imaju primarno dekorativnu funkciju, za razliku od prikaza koji ulaze u kategoriju mitološkog.

Znatan dio scena predstavljaju prikazi arhitekture, stubova, kapitela, vrata i niša (katalog br. 33, 34, 36, 44, 45, 46, 51, 57, 64, 65, 73 i 74, Tab. 5, 4 i 5, Tab. 6, 1, Tab. 7, 4, 5 i 6, Tab. 8, 5, Tab. 9, 3, Tab. 11, 1 i 2, Tab. 12, 4 i 5). Svi ovi prikazi primarno imaju za cilj prenijeti sakralno-hramski sadržaj koji je u direktnoj poveznici sa smrću pokojnika.

U sklopu prikaza različitih predmeta srazmjerno su česti i prikazi amfore, kratera ili neke druge posude koji simboliziraju izobilje (katalog br. 51, 58, 64, 65, 73, Tab. 8, 5, Tab. 9, 4, Tab. 11, 1 i 2, Tab. 12, 74).

Urne *cineraria*, valjkasto-cilindričnog oblika

Pored četvrtastih urni, u Antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine čuva se i izvjestan broj valjkasto-cilindričnih urni.¹³⁵ Riječ je o 13 cijelih primjeraka (katalog br. 11-23, Tab. 1, 3a i 3b, Tab. 3) i 6 poklopaca (katalog br. 24-29, Tab. 4). Analiza pohranjenih primjeraka ukazuje na postojanje razlika primarno u odnosu na veličinu. Ovaj tip urni ima tri varijante: velike, srednje i male.

¹²⁶ Raunig 2001, 214-221.

¹²⁷ Paškvalin 2012, 359-367.

¹²⁸ Domić-Kunić / Radman-Livaja 2009, 82-91.

¹²⁹ Paškvalin 2012, 408-416.

¹³⁰ Srejšević / Cermanović 2004, 145-146.

¹³¹ Škegro 2005, 56.

¹³² Maršić 1998, 120.

¹³³ Milovanović 2009, 18-20.

¹³⁴ Ibid., 16-18.

¹³⁵ Ovakav tip urni pronađen je i na drugim lokalitetima, Jovanović 1984, 62 i 71.

Varijanta 1. U varijantu velikih cilindrično-valjkastih urni spadaju 2 primjerka s lokaliteta Pritoka kod Bihaća. Riječ je o zanimljivim urnama cilindrično-valjkastog oblika, velikih dimenzija, od kojih tri imaju pljosnate okrugle poklopce (katalog br. 12 i 14, Tab. 3, 1 i 3). Dimenzije ovih urni u prosjeku iznose preko 60 centimetara u visinu.

Varijanta 2. Cilindrično-valjkastim urnama srednjih dimenzija pripada jedan primjerak (katalog br. 16, Tab. 3, 5). Kod ovih urni dimenzije nisu masivne kao kod prethodnog tipa. Zid urni je nešto deblji.

Varijanta 3. U grupu najmnogobrojnijih cilindrično-valjkastih primjeraka s klobučastim poklopcem, odnosno primjeraka koji bilježe najmanje dimenzije, može se uvrstiti 9 primjeraka (katalog br. 11, 15, 17-22, Tab. 1, 3a i 3b, Tab. 3, 4, 6-11) te šest samih poklopaca (katalog br. 24-29, Tab. 4). Zanimljiv je detalj da je uz kameni primjerak (katalog br. 11, Tab. 1, 3a i 3b) pronađena i keramička urna koja je bila pohranjena u kamenu cilindričnu urnu.

U poseban tip može se uvrstiti manja kamena urna s nepoznatog lokaliteta. Primjerak ima dvije drške sa strana recipijenta te prema unutrašnjosti uvijene ivice (katalog br. 13, Tab. 3, 2). Atipičan primjerak s visokom nogom i također dvije vertikalne drške zabilježen je i u Duvnu (katalog br. 23, Tab. 3, 12). Ova dva primjerka bi se mogla svrstati u tip kamenih urni tipa posude jer se od cilindrično-valjkastih razlikuju već prema dimenzijama i samom obliku. Ovi primjerci nemaju cilindričan oblik.

Kada su u pitanju poklopci urni cilindrično-valjkastog tipa, u sve tri varijante uočava se izvjesna razlika. Kod četiri primjerka imamo klobučast poklopac čija debljina oscilira (katalog br. 17 i 20, Tab. 3, 6 i 9, katalog br. 24 i 26, Tab. 4, 1 i 3). Kod jednog je primjerka pločasti okrugao poklopac s cilindričnom izbočinom na sredini poklopca (katalog br. 22, Tab. 3, 11). Kod četiri primjerka poklopci su pločasto okrugli, od čega su kod tri primjerka većih dimenzija (katalog br. 12, 14 i 16, Tab. 3, 1, 3 i 5), dok su kod dva primjerka u pitanju manje dimenzije (katalog br. 25 i 28, Tab. 4, 2 i 5). Dva primjerka (katalog br. 27 i 29, Tab. 4, 4 i 6) pokazuju elemente obje varijante. Ova dva poklopca cilindričnih urni nemaju visinu klasičnog klobučastog tipa, ali su ipak viši od klasičnih pločastih primjeraka.

Urne *cineraria* ili valjkasto-cilindrične urne iz zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine svoje analogije u Bosni i Hercegovini mogu naći u primjerku koji se čuva u Franjevačkom samostanu u Kreševu,¹³⁶ ali i na mnogim drugim područjima, poput na primjer Panonije.¹³⁷

Zaključak

Današnja Bosna i Hercegovina u rimsko doba najvećim dijelom pripada rimskoj provinciji Dalmaciji te manjim dijelom, na sjeveru, provinciji Panoniji. Na toj površini otkriveni su mnogobrojni ostaci urni, koji rekonstruiraju jedan bitan segment svakodnevnog života stanovništva, njihovog vjerovanja, običaja i čitave lepeze raznih drugih pitanja modne, umjetničke i eshatološke naravi.

Na temelju razlika uočenih u vrsti materijala i načinu izrade, može se zaključiti da je postojala osnovna podjela na:

- A. keramičke,
- B. staklene i
- C. kamene urne.

Ova determinacija, pored evidentnih razlika, podrazumijevala je i neke detalje u samom procesu ukopa. Tako su kamene cilindrične urne bile predmeti koji su primarno služili za pohranu spaljenih ostataka umrlog u zemlju. Veće četvrtaste kamene urne služile su za pohranu ostataka umrlog, ali su u nekim slučajevima postavljane iznad zemlje te su služile i kao nadgrobni spomenik, što, pored većih dimenzija, potvrđuje i bogato dekorirana površina.¹³⁸

Kamene urne se prema obliku dijele na tri grupe:

- A. cilindrično-valjkaste,
- B. oblika posude i
- C. četvrtaste.

Navedena podjela bilježi i izvjesna odstupanja kod ovih grupa. Zbog toga se mogu izvesti i varijante kod dvije grupe: cilindrično-valjkaste i četvrtaste.

Tako se cilindrično-valjkaste urne na temelju dimenzija mogu podijeliti na:

1. varijantu velikih dimenzija,
2. varijantu srednjih dimenzija i
3. varijantu manjih dimenzija.

¹³⁶ Škegro 2003, 154.

¹³⁷ Leleković 2012, 318, 319, 321.

¹³⁸ Paškvalin 2012, 349.

Četvrtaste urne se, pored već u nauci konstatiranih tipoloških prijedloga, primarno temeljenih na regionalnim specifičnostima, mogu podijeliti i prema obliku na:

1. varijante pravougaonih sarkofagnih primjeraka i

2. varijante četvrtasto-sandučastih primjeraka.

U odnosu na veličinu, i ovaj tip kamenih urni može se podijeliti na:

3. varijantu kamenih urni manjih dimenzija i

4. varijantu kamenih urni većih dimenzija.

Od primjeraka koji su u ovom radu obrađeni, najveći dio pripada kamenim primjercima, i to tzv. cilindrično-valjkastim, odnosno okruglim urnama, kojim pripada 13 primjeraka, te 6 primjeraka klobučastih i pločastih poklopaca urni ovog oblika. Broj četvrtastih urni također je dobro zastupljen s 41 primjerkom (katalog br. 30 do 76).

U Antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine čuva se šezdeset i šest cijelih ili oštećenih primjeraka kamenih urni. Keramičke urne – žare zastupljene su s dva primjerka. Kada su u pitanju staklene urne, evidentirana je jedna u cijelosti sačuvana staklena olla, jedno fragmentirano dno urne te šest širokih kaneliranih drški koje su vjerovatno pripadale urnama.¹³⁹

Summary

The Typology of Roman Urns in the Antiquities Collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina

Introduction

The Antiquities Department of the National Museum of Bosnia and Herzegovina holds a collection of 76 complete or fragmentary urns, acquired by the Museum from archaeological digs, as chance finds, as donations, or by purchase. Varying numbers of individual

¹³⁹ Veliki broj fragmenata keramike i stakla koji pripadaju studijskom materijalu, s različitih lokaliteta, a čuvaju se u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine, vjerovatno sadrži i još poneki primjerak keramičkih i staklenih urni. Nažalost, velika fragmentiranost u ovom trenutku ne ostavlja mogućnost za determinaciju drugih urni načinjenih od ovih materijala.

graves and necropolises have been found at almost every sizeable or significant ancient archaeological site of a secular nature, with buildings that may be defined as residential, agricultural or military buildings, as well as roads, and urban and rural settlements.¹⁴⁰ These burial sites are represented by various kinds of portable finds and grave goods, but most commonly by tituli, stelae, funerary altars, cippi, buildings (mausoleums), and urns.¹⁴¹

The basic methodology used when compiling this paper related to typological determination based on type of material, size and shape, derived from the various types of urns. The paper deals primarily with objects held in the Antiquities collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina, regardless of where they were found or in what context. The aim of the paper is to study and present the objects identified as urns or ossuaries, and to attempt to reconstruct the practice that was customary in this segment of daily life.¹⁴² Some specimens that have not previously been the subject of expert study or presentation are published here for the first time.

The urns held in the National Museum of Bosnia and Herzegovina consist mainly of stone urns and ossuaries, but also include some made of glass or pottery.¹⁴³ An urn is a vessel of various materials¹⁴⁴ used to contain the remains of a cremated body.¹⁴⁵ In ancient Greece all kinds of vessels in daily use were used as urns, while the Etruscans used receptacles in the shape of a house or stylised human figure. In the Roman period urns were also known as *olla cineraria*.¹⁴⁶

In pre-Roman and Roman times, and into late Antiquity, both in the province of Dalmatia and in the Roman Empire as a whole, there were two kinds of burial: inhumation (skeletal burial) and cremation (incineration of the body).¹⁴⁷ Inhumation is the older and most widespread form of burial. Then as now, the body of the deceased would be placed in the ground and covered with branches, stones, earth, horn or other material, so that the deceased may rest in peace and to protect the body from human or ani-

¹⁴⁰ On mortality in Roman times, see Grupa autora 2013, 86-90.

¹⁴¹ Paškvalin 2012.

¹⁴² The paper does not include the significant number of Roman urns and ossuaries held in collections in Livno, Bihać and elsewhere in Bosnia and Herzegovina. On the other hand, it does include examples from what is now the Republic of Croatia, but which are held in the National Museum of Bosnia and Herzegovina.

¹⁴³ Paškvalin 2012, 349.

¹⁴⁴ In addition to stone, pottery and glass, some examples of metal urns have also been found, Jovanović 1984, 97-98.

¹⁴⁵ Paškvalin 2012, 349.

¹⁴⁶ Srejšević 1997, 1077.

¹⁴⁷ Alihodžić 2015, 12; Paškvalin 2012, 15.

mal interference. Over the millennia several burial systems evolved: in cave dwellings, under the floor of the living area, in food storage pits, and finally in burial grounds set aside for that specific purpose alone, which became the norm. With the development of settlements and the need to dispose of the bodies of members of the community, necropolises came to be seen as sacred places.¹⁴⁸ There are many written sources describing in detail the funerary customs of ancient Rome prescribed by law, in the Aedilian Edicts.¹⁴⁹ These must undoubtedly also have applied in the provinces of the Roman Empire, modified to incorporate some practices of the indigenous populations. Among other rules, it was forbidden to bury the dead within the town precincts;¹⁵⁰ instead, burial grounds were located beyond the urban area.¹⁵¹

In these burial grounds, inhumation – the burial of the body – was later accompanied by or gave way to cremation,¹⁵² the basic difference being that the latter consisted of the ritual incineration of the body of the deceased.¹⁵³ The earliest evidence of this custom dates from the Mesolithic; it was rare in the Neolithic, but became more common in the Eneolithic. During the Bronze Age it increasingly became the preferred method, and by the end of that age was generally practised in Europe. Cremation was not practised on a large scale in ancient Greece and the Etruscan civilization, but became the prevalent form of burial by the early Roman Empire, practised from the 5th century BCE to the mid 3rd century CE. From the 2nd century inhumation and cremation were practised in parallel, with one or the other preferred depending on the fashion of the day, and the emergence of various mystical cults. The emperors themselves also had a direct influence on these practices, as they introduced various customs of their own.¹⁵⁴

Both customs persisted, with fluctuations, throughout the Empire. Most of the tribes in the hinterland of the eastern Adriatic practised inhumation, apart from the Venetic Histri¹⁵⁵ and the mainly Celtic Iapodes or Iapydes,¹⁵⁶ among whom both customs continued side by side.¹⁵⁷ In other Illyrian regions the custom of cremation had already died out by the mid 2nd century CE.¹⁵⁸ In the interior of the province of Dalmatia, cremation was no longer practised by

the mid 3rd century,¹⁵⁹ though it persisted until the 4th century in some areas.¹⁶⁰ The body was burned on a funeral pyre composed of highly flammable materials, to ensure that the body was reduced as far as possible to ashes. In some regions, the body would be laid in a shallow pit over which the funeral pyre would be laid. In most cases, the cremation site was not the site where the cremated remains were buried. After cremation, the remains, along with the ashes from the funeral pyre itself, were buried in pits of various kinds. Over the centuries the funerary customs associated with cremation varied with the epoch, the level of civilization, and the social standing of the deceased. The cremated remains might be laid in a pit and buried, or carefully removed from the ashes of the funeral pyre, washed and placed in an urn, which was then placed in a pit or grave.¹⁶¹ Grave goods, such as lamps, balsamaria, coins,¹⁶² fibulae, amber, coral, glass, bracelets, sewing needles, tweezers, buttons, earrings, rings, belt buckles, pendants and so forth, would be placed in or alongside the urns with the cremated remains.¹⁶³ Valuable grave goods of gold and silver, jewellery and glass lacrimaria were found in this context in an urn from Konjević Polje in eastern Bosnia.¹⁶⁴ The custom of leaving grave goods, eggs, lamps and suchlike has also been recorded in other kinds of Roman burial.¹⁶⁵

Over the long period of ancient Roman civilization, different forms of both cremation and inhumation were practised. The typical feature of skeletal burials was a tomb of some kind, consisting of re-used funerary stelae and stone plaques or sarcophagi, masonry, rubble stone or brick-built tombs, a wooden or lead coffin, or simply laying the deceased in the ground.¹⁶⁶ Another custom associated with inhumation was embalming,¹⁶⁷ which was foreign to the Romans and which was therefore rarely resorted to.¹⁶⁸

Different methods of burying the remains after cremation have also been recorded. The ashes could be placed in graves shaped like wells,¹⁶⁹ in tiered graves, in sealed pits, in masonry or rubble-stone tombs, or in urns of various shapes and types.¹⁷⁰

In the city of Rome itself cremation was almost the sole form of burial, but even there, inhumation was known, mainly as the practice of certain families.

¹⁴⁸ Srejšović 1997, 396-397.

¹⁴⁹ Zaninović 2002, 246.

¹⁵⁰ Vučić / Manenica 2015, 26.

¹⁵¹ Alihodžić 2015, 9 and 13.

¹⁵² Wiewegh 2003, 31.

¹⁵³ Cambi 1988, 16.

¹⁵⁴ Audin 1960, 525-526; Glušćević 2005, 188-189.

¹⁵⁵ Gabrovec / Mihovilić 1987, 320-322.

¹⁵⁶ Drechsler-Bižić 1987, 426-429.

¹⁵⁷ Čović 1987, 469-471.

¹⁵⁸ Jovanović 1984, 98.

¹⁵⁹ Škegro 2003, 154.

¹⁶⁰ Wiewegh 2003, 31.

¹⁶¹ Srejšović 1997, 394-395.

¹⁶² Alihodžić 2015, 12.

¹⁶³ Marić 1968, 51; Wiewegh 2003, 41-73.

¹⁶⁴ Bojanovski 2001, 176-193.

¹⁶⁵ Crnobrnja 2005, 161-172.

¹⁶⁶ Pop Lazić 2002, 45-52.

¹⁶⁷ Cambi 1988, 6 and 7.

¹⁶⁸ Toynbee 1971, 42.

¹⁶⁹ Golubović 2008.

¹⁷⁰ Pop Lazić 2002, 40-45.

Some authorities state that inhumation was typical of the peoples of the eastern Mediterranean, such as the Phrygians and Greeks. Gradually, by the 1st century, inhumation became an occasional, alien feature.¹⁷¹

Both types of burial have been recorded in Bosnia and Herzegovina, from much earlier times, the preponderance of one or the other varying over time and with the prevailing customs. Iapod or Iapyd necropolises, for example, display variations in the ratio of inhumations to cremations.¹⁷²

Cremation was the dominant form of burial in the Roman provinces of Dalmatia and Pannonia in the 1st and 2nd centuries.¹⁷³ After cremation the remains of the deceased were gathered up and placed in an urn, which was placed in a grave together with grave goods.¹⁷⁴ The urns were made of stone, glass or pottery. This practice can be observed directly in the necropolises of the Una valley, where both pottery and stone urns have been found.¹⁷⁵ As well as this basic difference, the method of burying the urn could take various forms. Studies of burials in Roman necropolises throughout the Empire reveal burials in pottery urns placed in a brick structure, urns alone, pottery urns in wooden chests, and urns in brick-built cineraria.¹⁷⁶

Over time, both kinds of burial gave rise to organised funerary rites with elaborate procedures that were to be performed. These included purification,¹⁷⁷ expiation, the last kiss, closing the eyes, calling on the deceased by name and lamentation, laying out and washing the body, anointing with oil, clothing the body, placing a coin in the deceased's mouth, the lying-in-state, and finally carrying the deceased to the necropolis or funeral pyre.¹⁷⁸ These elaborate funerary rites led to the formation of a professional body of undertakers – *libitinarii* and their assistant *pollinctores* – masters of ceremony or *dissignatores*, grave-diggers or *fossores*, and *ustores*, who burned the bodies.¹⁷⁹ After cremation, the osteological remains, along with a variety of gifts, were placed in vessels of various kinds. The remains of the poorest were laid directly in the grave, but others were usually placed in pottery vessels, stone urns, glass *ollae*, small lead chests or wooden cists. A few instances have been recorded in

which the cremated remains were placed in a marble, alabaster, bronze, silver or gold vessel. The ash-chests in which the cremated remains were placed were of various shapes – square, rectangular or round stone urns with or without an epitaph and images in relief, or pottery receptacles of different shapes.¹⁸⁰ In many necropolises the types and manufacture of the urns provide clear evidence of the various strata of society.¹⁸¹ In the case of cremation, it may be conjectured that a certain percentage of burials may have been in wooden coffins, suggested by the discovery of nails and iron corner-pieces used to reinforce the joints.¹⁸²

Social distinctions can also be observed in the case of inhumations. Again, the poor were laid directly in the ground,¹⁸³ others were placed in wooden coffins, and others again in tombs roofed with tegulae or amphorae, while the most distinguished were placed in elaborately decorated stone sarcophagi.¹⁸⁴ The burial of prominent figures of a local community in finely worked urns has also been recorded.¹⁸⁵ A rare discovery in Bosnia and Herzegovina was that of a lead coffin, though such cases were not unknown in Roman times.

It may be concluded with a high degree of certainty from a statistical analysis of excavated necropolises that many inhumations consisted of laying the deceased in the bare ground.¹⁸⁶ With the influx people from the East, and under their influence, inhumation came to dominate and finally to become the only form of burial, when urns fell into disuse.¹⁸⁷

The grander forms of burial involved the erection of masonry mausoleums,¹⁸⁸ tombs¹⁸⁹ and burial vaults,¹⁹⁰ particularly in high and late Antiquity.¹⁹¹ A significant number of such edifices have been found in Bosnia and Herzegovina.¹⁹²

The period of mourning itself followed a clearly defined procedure. Special sausages were made,¹⁹³ pigs were sacrificed,¹⁹⁴ and sacrifices were made and a banquet was served at the grave itself.¹⁹⁵ Festivals such as the Parentalia (the feast of parents and kinfolk) and Lemuria (the feast of Lemures, the shades of the rest-

¹⁷¹ Audin 1960, 526 and 527.

¹⁷² Marić 1968, 39-49.

¹⁷³ The cremation was widely practised in other provinces as well, and some authorities make a well-argued case for making cremation the prevailing ritual into the 3rd century, Golubović 2008, 9.

¹⁷⁴ Much the same has been observed in Pannonia, Leleković 2012, 318, 319, 321.

¹⁷⁵ Marić 1968, 50-51.

¹⁷⁶ Wiewegh 2003, 31-34.

¹⁷⁷ Lindsay 1998, 72-74.

¹⁷⁸ Gluščević 2005, 177-181.

¹⁷⁹ Toynbee 1971, 45.

¹⁸⁰ Gluščević 2005, 183-184.

¹⁸¹ Ibid., 195.

¹⁸² Ibid., 199.

¹⁸³ Koščević / Makjanić 1986/87, 25-70.

¹⁸⁴ Cambi 1988, 13-16.

¹⁸⁵ Domić-Kunić / Radman-Livaja 2009, 77.

¹⁸⁶ Gluščević 2005, 200.

¹⁸⁷ Cambi 1988, 6-14.

¹⁸⁸ Gluščević 2005, 220-221.

¹⁸⁹ Jovanović 1984, 9, 10, 22, 31, 32, 40, 41.

¹⁹⁰ Gluščević 2005, 201-202.

¹⁹¹ Dautova-Ruševljan 2003, 7-34.

¹⁹² Busuladžić 2012, 159.

¹⁹³ Gluščević 2005, 185.

¹⁹⁴ Toynbee 1971, 50.

¹⁹⁵ Ibid., 51.

less dead) were held in remembrance of the deceased and to bring “ease” to their shades in the afterlife.¹⁹⁶

Pottery Urns

(Tab. 1, 1 and 2, cat. no. 1 and 2)

The National Museum of Bosnia and Herzegovina holds a number of pottery urns, which come in many forms. Unlike glass urns, pottery urns were made specifically for burials, while many vessels included as grave goods could also be used, if large enough, to contain human remains. These consist of various pots and hemispherical bowls. Some shapes, such as jugs, are wholly unsuitable for this purpose. The urn known as a Hauserne, discovered in the border regions of present-day Croatia and Slovenia, is a “house of the dead,” made to look like the houses occupied by the living, and distinguished by the small opening on the front, symbolising the doorway of the house.¹⁹⁷ The first known urns of this kind came from the Etruscan region.¹⁹⁸ Pottery urns were in use up to the 3rd century.¹⁹⁹

The Antiquities collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina holds two objects that can be identified as pottery urns, one from Breza, north of Sarajevo (cat. no. 1, Tab. 1, 1). The other is a fairly large biconical urn,²⁰⁰ darkish in colour, made on a potter’s wheel, with wide shoulders, which was found in situ laid on a larger cylindrical stone urn (cat. no. 2, Tab. 1, 2, 3 and 3a). There are parallels with glass urns placed on a stone urn.²⁰¹

Our two examples of pottery urns differ somewhat in shape. These differences have also been recorded in other Roman necropolises. Several types of pottery urns have been found in the necropolises of ancient Zadar, for example. The most common shape is a near-spherical pottery urn with a flat, flared rim and two handles, one on each side. Less common are urns with a triangular, angled rim. A few urns are shaped like a flat-bottomed pot with a moulded or flared rim, urns with a decoration of punch-marks or wavy lines on the shoulders, and urns with a conical base, not designed to be free-standing.²⁰²

Of particular note from Bosnia and Herzegovina are pottery urns of the Roman period found in a necropolis in the River Una valley.²⁰³ Statistical ana-

lysis yields some general conclusions. A total of 68 graves dating from the Roman period, from 10 to 110 BCE, were of burials with pottery urns. These urns came in two shapes: without a base, or pot-shaped. The former has a number of variants: lidless, or with a square, round, unevenly-shaped lid or one shaped like a gabled roof.²⁰⁴ Then there are urns covered by another pottery vessel, and those covered by another pottery vessel and a misshapen stone slab or gabled roof-like cover. Urns in another vessel also have variant forms: with an unevenly-shaped or square lid, and those with no lid. Some were covered with the lid of a sarcophagus, other vessel, a pot and a misshapen stone slab or another vessel and the lid of a sarcophagus, or with another pottery vessel and a square, round or boat-shaped stone lid.²⁰⁵ The pottery urns from ancient Zadar and its necropolises were also covered in a variety of ways.²⁰⁶

Broader analogies with our specimens may be found in the Archaeology Museums in Zagreb²⁰⁷ and Sisak.²⁰⁸

Glass Urns

(Tab. 2, 1-8, cat. no. 3-10)

The Antiquities collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina holds a pot-bellied glass urn, fragments of another with an angular base, and several grooved handles probably from glass urns.²⁰⁹ One of the most common type of glass urn is the pot-bellied *olla*. These have been found in many Roman necropolises on the eastern Adriatic coastal region, Pannonia, northern Italy and elsewhere.²¹⁰ The most common forms, such as pot-bellied, flat-rimmed glass urns, were often originally in everyday use, as containers for foodstuffs, preserved fruit and other winter food stores.²¹¹ Urns have also been found in the shape of a glass beaker with a handle, originally a grain measure or liquid container, and only later used as an urn.²¹² After cremation, the remains of the bones were placed in the urn and laid in a grave, together with grave

collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina.

²⁰⁴ For lids shaped like a gabled roof, see: Raunig 2007, 97-125.

²⁰⁵ Marić 1968, 50.

²⁰⁶ Gluščević 2005, 191.

²⁰⁷ Nemeth-Ehrlich / Kušan-Špalj 2007, 58; Gregl 2009a, fig. 12 and 13.

²⁰⁸ Wiewegh 2003, 43.

²⁰⁹ The fragments of wide, grooved glass handles suggest that they came from urns, but this can only be conjectured, since they were mainly found out of context, and lack any feature allowing for firm identification.

²¹⁰ Gregl 2009, 5.

²¹¹ Gregl 2009a, 1.

²¹² Gregl 2009, 7.

¹⁹⁶ Ibid., 64.

¹⁹⁷ Gregl 2009a, 8 and 10.

¹⁹⁸ Srejšević 1997, 1077.

¹⁹⁹ Pop Lazić 2005, 45.

²⁰⁰ Biconical pottery urns are also known from earlier periods, Blečić-Kavur 2014, 110 and 148.

²⁰¹ Alihodžić 2015, 33-34.

²⁰² Gluščević 2005, 193-194.

²⁰³ These urns, which are in a fragmentary state, along with other material from this site, are kept in the prehistoric

goods. In some cases a glass urn alone was used, but sometimes it was placed in a cylindrical stone urn.²¹³ Glass urns were usually about 30 cm in height, but miniatures of no more than 5 or 6 cm have been found, identical in shape to an olla, and probably serving as balsamaria. They have a flat rim, a rounded body and a small inset base. In a few cases, glass urns have one or two handles, or a lid; most, however, have no handle, as is the case with the complete urn in the National Museum of Bosnia and Herzegovina (cat. no. 3, Tab. 2, 1). The Antiquities collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina holds several grooved glass handles, found in Ilidža and Višići, which probably belonged to glass urns (cat. no. 4-9, Tab. 2, 2-7), and one from Višići near Čapljina belonging to an angular vessel, also probably a glass urn (cat. no. 10, Tab. 2, 8). Many examples analogous to our complete urn, but with wide, grooved handles, are held in the Archaeology Museum in Zagreb.²¹⁴ The closest analogy from Bosnia and Herzegovina was found in the city of Banja Luka.²¹⁵

Glass being easily broken, great care must have been needed when placing these urns in the ground, to avoid damage during burial.²¹⁶

Stone urns

(Tab. 1, 3a and 3b, Tab. 3-12, cat. no. 11-76)

The custom of burial in stone urns is of Italic origin, and reached these parts with the Romans.²¹⁷ Stone urns were more common in the necropolises of urban settlements,²¹⁸ though they were also found elsewhere, in places where stone urns were widely used in rural areas.²¹⁹

The stone urns in the Antiquities collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina are of two basic forms:²²⁰

1. square or rectangular,²²¹ and
2. cylindrical.²²²

²¹³ Ratković-Bukovčan / Gregl 2013, 81-82; Alihodžić 2015, 33-34.

²¹⁴ Gregl 2009a, fig. 2-6, 9 and 11.

²¹⁵ Đukić 2014, 118, T. VIII.

²¹⁶ Gluščević 2005, 198.

²¹⁷ Wiewegh 2003, 41.

²¹⁸ Jovanović 1984, 45.

²¹⁹ Gregl 1997, 25.

²²⁰ Jovanović 1984, 85.

²²¹ This rectangular shape is also known in scholarly works as an ash box, Jovanović 1984, 90-97.

²²² Marić 1968, 50.

The former²²³ may be in the shape of a cube, rectangular box or small sarcophagus.²²⁴ Square and rectangular urns display certain regional differences; in Bosnia and Herzegovina, reference works make a distinction between urns from north-western Bosnia and those from south-western Bosnia.²²⁵ However, this is provisional only, as such urns, with lids like a gabled roof, have also been found in eastern Herzegovina.²²⁶

Another point relevant to the shape of stone urns is that small sarcophagus-like urns resulted from the Romanization of local customs, whereas square and rectangular urns are an imitation of a funerary titulus.²²⁷ Stone urns with a titulus and those with scenes in relief are categorised as ossuaries, which also served as tombstones. The transformation from urn to box took place at the same time as the increasing use of sarcophagi, culminating in the late 2nd and early 3rd century when inhumation became the preponderant method of burial.²²⁸ Some box-shaped urns strongly resemble a sarcophagus, differing only in that within was a container where grave goods²²⁹ and bones were placed.²³⁰

Cylindrical urns had a round, domed or flat lid (cat. no. 12, 14, 16, 17, 20, 22, 24-29, Tab. 3 and Tab. 4).²³¹ Square and rectangular urns might have a flat lid or a roof-shaped one, gabled²³² (cat. no. 30-32, 36 and 39, 47-58, 70-75, Tab. 5, 1-3, Tab. 6, 1 and 4, Tab. 8, Tab. 9, Tab. 12) or hipped (cat. no. 41, Tab. 7, 1).²³³ Square and rectangular urns might also bear an epitaph and decoration in relief. Cylindrical urns usually measured 50 to 60 cm; square and rectangular urns varied in size, but were usually 90 to 150 cm in length,²³⁴ though much smaller ones have also been found. In the Livno, Duvno and Glamoč region, they are

²²³ Square and rectangular urns from throughout Bosnia and Herzegovina were treated in a study by Paškvalin 2012, 349-443. This paper did not deal with cylindrical stone urns, nor with pottery and glass urns.

²²⁴ Paškvalin 2012, 349.

²²⁵ Ibid., 349 and 391; Milošević 2000, 22.

²²⁶ Paškvalin 1976, 45-50.

²²⁷ Rendić-Miočević 1989, 590.

²²⁸ Cambi 1961/62, 106-108.

²²⁹ An interesting example, which had evidently suffered the effects of fire, is a balsamarium held in the National Museum of Bosnia and Herzegovina, found at Narona. This was probably one of the objects placed alongside the body during cremation, Busuladžić 2015, 226, fig. 2

²³⁰ Bojanovski 2001, 174.

²³¹ Cylindrical urns of this kind, with a domed lid, have been found in the necropolises of Siscia, Wiewegh 2003, 28-29.

²³² Milošević 2000, 22.

²³³ Škegro 2003, 142-143.

²³⁴ Gregl 2009, 1-2.

usually about 50 cm in length and width, and 50 to 70 cm in height.²³⁵

Square box and rectangular sarcophagus-like urns

The Antiquities collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina holds 64 stone urns of various shapes.²³⁶ A distinctive type is that described in reference works as Iapydic.²³⁷ The Antiquities collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina holds two square Iapydic stone urns which some regard as made to resemble a house (cat. no. 33 and 34, Tab. 5, 4 and 5).²³⁸ The origin of these remains an open question,²³⁹ and the many scholars who have addressed this subject have proposed different interpretations and dates.²⁴⁰ These uncertainties are understandable, given that the portable material found in these urns belongs to the Roman period,²⁴¹ but the images they bear clearly display archaic Greek features.²⁴² Some very logical interpretations explain this in terms of the secondary use of older urns in the Roman period, perhaps several times over.²⁴³ In support of this theory is the fact that Latin and later inscriptions have been found on the same urn together with images in the archaic Greek style from an earlier period.²⁴⁴ Some of the urns were used in later times as tombstones, with the descendants of persons almost three centuries later using old urns from a local burial ground for that purpose.²⁴⁵ Other archaeologists hold that the old style of decoration with what are unquestionably Greek features was long retained in the hilly, inaccessible parts of western Bosnia, even when this style had long since disappeared from Greece itself, and that these urns primarily date from the Roman period, from the 1st to the 3rd century.²⁴⁶ However, those who hold this view have yet adequately to explain how the archaic Greek style could survive for several centuries after its disappearance from Greece itself.²⁴⁷ A third view of this phenomenon is that the Iapydic

urns form a link between local religious sentiments and ideas and a foreign iconographical concept.²⁴⁸ Despite all these uncertainties, it remains clear that the images on many urns found in the Iapydic region, even those dating from the Roman period, indisputably display the influence of archaic Greek art.²⁴⁹

This presumably secondary use of a stone urn as a tombstone was no exception. It has been recorded in the case of many urns with relief decoration, as well as those with epitaphs and ash boxes from Livno, Duvno and Glamoč,²⁵⁰ Liburnian cippi and coffins from Šempeter.²⁵¹ Unlike this dual use of stone urns or ossuaries as burials and as tombstones, some, such as a box urn from Konjević Polje, were buried in the ground despite their considerable size.²⁵²

Among the stone Iapydic urns in the National Museum of Bosnia and Herzegovina is one complete urn (cat. no. 33 and 34, Tab. 5, 4 and 5), as well as fragments (cat. no. 35, 44, 59-63, Tab. 5, 6, Tab. 7, 4, Tab. 10), or parts of a gabled roof (cat. no. 53, 54, 57 and 70, Tab. 8, 7 and 8, Tab. 9, 3, Tab. 12, 1).

Other square box-like and rectangular sarcophagus-like urns have been found with lids shaped like gabled or hipped roofs (cat. no. 36, 39, 48-52, 55, 56 and 58, 71-75, Tab. 6, 1 and 4, Tab. 8, 2, 3, 4, 5 and 6, Tab. 9, 1, 2 and 4, Tab. 12, 2-6). Some square stone urns are of particular interest on account of their surviving decorative details and epitaphs, which defines them as urns that were also used as tombstones, and therefore remained above ground rather than being buried. Ossuaries, which also belong in this context, were more common in the eastern regions of the Roman Empire, and as such may provisionally be associated with the presence of Easterners, living in present-day Bosnia and Herzegovina as delegated officials of the Empire. There are differing views on this subject.²⁵³

A notable example of a rectangular sarcophagus-like urn is one from Stolac (cat. no. 32, Tab. 5, 3), decorated with acroteria and festoons. Another belonging to this primary form, lacking decorative relief but with an acroterium, came from Vranjevo Selo near Neum (cat. no. 30, Tab. 5, 1). Another, from Naron, is of the same shape, but much simpler, with no decoration, epitaph or acroterium (cat. no. 31, Tab. 5, 2). There are analogous examples in the Archaeology Museum in Split.²⁵⁴ Some authorities associate them with the gladiator class,²⁵⁵ to which those discussed in

²³⁵ Milošević 2000, 22.

²³⁶ Dr. V. Paškvalin dedicated a separate chapter of his study to a description of square and sarcophagus-like stone urns, omitting cylindrical ones. For this reason, this paper does not include a more detailed iconographic analysis of this type of urn. For more, see: Paškvalin 2012, 349-443.

²³⁷ Raunig 1968, 99-105; Paškvalin 2012, 349.

²³⁸ Paškvalin 2012, 359, 374 and 377.

²³⁹ Jovanović 1984, 70-78.

²⁴⁰ Rendić-Miočević 1989, 613-620.

²⁴¹ Sergejevski 1950, 53-55.

²⁴² Jovanović 1984, 76.

²⁴³ Sergejevski 1950, 65.

²⁴⁴ *Ibid.*, 58.

²⁴⁵ *Ibid.*, 61-62.

²⁴⁶ Jovanović 1984, 78.

²⁴⁷ Sergejevski 1950, 89.

²⁴⁸ Jovanović 1984, 77.

²⁴⁹ Sergejevski 1950, 68, 69, 71-76, 78-79, 87; Raunig 2004, 204-206, 214.

²⁵⁰ Jovanović 1984, 88-89, 91, 94-97.

²⁵¹ Bojanovski 2001, 173.

²⁵² *Ibid.*

²⁵³ Paškvalin 2012, 368.

²⁵⁴ Gluščević 2005, 197.

²⁵⁵ Sanader 2001, 17-31.

this paper presumably belonged. Smaller urns of these shapes were placed in niches in the walls of funerary vaults.²⁵⁶

Similar in shape but larger size is a sarcophagus-like urn from Konjević Polje (cat. no. 39, Tab. 6, 4), with inner partitions, suggesting that the larger was used as an ossuary and the smaller for grave goods, which were not absent in this case. Broader analogies may be found in ash boxes from the Livno region, Iapydic urns, Libernian cippi, and the coffins with relief decoration from Šempeter.²⁵⁷

Urn with epigraphic material have also been found in Bosnia and Herzegovina,²⁵⁸ providing a wealth of facts associated with life expectancy, marital status and other social circumstances.²⁵⁹

It was not unusual for epitaphs to be found on the lids of urns.²⁶⁰ Other lids have no decoration or epitaph (cat. no. 39, Tab. 6, 4, cat. no. 55, 56, Tab. 9, 1 and 2).²⁶¹ In the case of stone urn lids, those with lids like gabled roofs predominate, but one with a hipped roof lid was found in Livno. (cat. no. 41, Tab. 7, 1).

The extent to which square and rectangular stone urns were used is suggested by the finds to date in Bosnia and Herzegovina of more than 77 examples of complete or fragmentary square, box and sarcophagus-like urns and lids.²⁶² Analogies with the square box urns from the collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina may be found at Karaula near Duvno, where one was found with a scene of the Porta Inferni or gates to the underworld. Similar square and rectangular urns have also been found in the Livno area.²⁶³

Analysis of the square and rectangular urns in the Antiquities collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina reveals certain principles on the basis of which they may be placed in a typological category.

In addition to the typology already proposed, square and rectangular stone urns may be subdivided into:

1. small urns (cat. no. 30-32, Tab. 5, 1-3) and
2. larger urns (cat. no. 33-76, Tab. 5, 4 to Tab. 12).

²⁵⁶ Toynebee 1971, 254.

²⁵⁷ Bojanovski 2001, 173.

²⁵⁸ Škegro 2003, 146-147.

²⁵⁹ Kovačević / Patsch 1897, 340-342; Patsch 1900, 49; Ćurčić 1900, 30; Sergejevski 1950, 57-63; Čremošnik 1957, 163; Raunig 1990, 653-661; Škegro 2003, 145.

²⁶⁰ Škegro 2003, 143-145.

²⁶¹ Much the same is true of the epigraphs and decoration on square stone urns in Bosnia and Herzegovina held in other museums, Paškvalin 2012, 349-443.

²⁶² Paškvalin 2012, 349-443.

²⁶³ Škegro 2003, 140-141.

Reliefs on stone urns in the collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina

Some of these urns are decorated with elaborate scenes in relief of human and animal figures, Erotes, temples *in antis*, with capitals, pillars and niches,²⁶⁴ aedicules, serpents, rosettes, libation scenes, scenes from daily life, trees, architecture, crescent moons and so on.²⁶⁵ Figural reliefs and epitaphs are also recorded in other regions.²⁶⁶

Surviving lids also frequently bear elaborate decoration. Those resembling gabled roofs are decorated with acroteria, kantharoi, acroterial lions, rosettes, dentils, amphorae, dolphins and fish.²⁶⁷

These suggest a profound symbolism directly associated with the use of the object. Images of the Erotes occur on two of our urns (cat. no. 36 and 37, Tab. 6, 1 and 2). The Erotes were the ancient winged gods of nature and love, who ensure that the chain of creation and renewal is constantly maintained. They appear on tombstones in the Hellenic period,²⁶⁸ and their appearance on our examples may be seen as a continuation into the Roman period.

Images of dolphins or of fish have been recorded on a number of urns or urn lids. They are quite common,²⁶⁹ and as such may be interpreted in a religious or funerary context. In Greek belief, dolphins bore the souls of the dead to the Isles of the Blessed,²⁷⁰ and symbolised the psychopomp.²⁷¹ They also saved drowning men. The dolphins on some of the urns or lids held in the National Museum of Bosnia and Herzegovina may be seen in this light (cat. no. 48, 51, 64, 65, 73 and 74, Tab. 8, 2 and 5, Tab. 11, 1 and 2, Tab. 12, 4 and 5).

Lids with lions in relief (cat. no. 58 and 75, Tab. 9, 4 and Tab. 12, 6) are of particular note. The lion is seen as a symbol of the sun, of authority and power, and was of a prophylactic nature at the entrance to palaces, temples and burial vaults. Lions were a common symbol of vigilance, and were the guardians of burial ground, hence their appearance in this context. They often figured in hunting scenes or as acroteria on a pediment.²⁷²

Decorations of a floral nature, such as rosettes, tendrils, vines and the like, have been found on a significant number of urns and lids (cat. no. 32, 37, 38, 44, 47-50, 53, 54, 58, 59, 61, 62, 66, 69, 71, 72 and 75,

²⁶⁴ Raunig 2001, 214-221.

²⁶⁵ Paškvalin 2012, 359-367.

²⁶⁶ Domić-Kunić / Radman-Livaja 2009, 82-91.

²⁶⁷ Paškvalin 2012, 408-416.

²⁶⁸ Srejšević / Cermanović 2004, 145-146.

²⁶⁹ Škegro 2005, 56.

²⁷⁰ Maršić 1998, 120.

²⁷¹ Milovanović 2009, 18-20.

²⁷² *Ibid.*, 16-18.

Tab. 5, 3, Tab. 6, 2, 3 and 3a, Tab. 7, 4, Tab. 8, 1, 2, 3, 4, 7 and 8, Tab. 9, 4, Tab. 10, 1, 3 and 4, Tab. 11, 3 and 6, Tab. 12, 2, 3 and 6). Rosettes, in the form of a stylised floral crown, are especially common. These are primarily decorative in nature, rather than associated with myth.

A significant proportion of decorative scenes consists of architecture, pillars, capitals, doorways and niches (cat. no. 33, 34, 36, 44, 45, 46, 51, 57, 64, 65, 73 and 74, Tab. 5, 4 and 5, Tab. 6, 1, Tab. 7, 4, 5 and 6, Tab. 8, 5, Tab. 9, 3, Tab. 11, 1 and 2, Tab. 12, 4 and 5). All are representations of the sacred, features of temples directly associated with the death of the deceased.

Also fairly common are images of amphorae, kraters and other vessels symbolising abundance (cat. no. 51, 58, 64, 65, 73, Tab. 8, 5, Tab. 9, 4, Tab. 11, 1 and 2, Tab. 12, 74).

Cylindrical cinerary urns

The Antiquities collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina also holds a number of cylindrical urns²⁷³ – 13 complete specimens (cat. no. 11-23, Tab. 1, 3a and 3b, Tab. 3) and six lids (cat. no. 24-29, Tab. 4). Analysis of these indicates that they differ principally in size: large, medium-sized and small.

Variant 1. Two urns from Pritoka near Bihać fall into the group of large cylindrical urns. Three large cylindrical urns have flat or rounded lids (cat. no. 12 and 14, Tab. 3, 1 and 3). Large urns of this type average more than 60 cm in height.

Variant 2. One cylindrical urn (cat. no. 16, Tab. 3, 5) is of medium size. Such urns are less massive than the previous variant. The wall of the urn is somewhat thicker.

Variant 3. This, the largest group of cylindrical urns with domed lids, of smaller size, includes nine urns (cat. no. 11, 15, 17-22, Tab. 1, 3a and 3b, Tab. 3, 4, 6-11), and six lids alone (cat. no. 24-29, Tab. 4). Of interest is the fact that a pottery urn was found placed in one of these cylindrical stone urns (cat. no. 11, Tab. 1, 3a and 3b).

A small stone urn from an unknown site constitutes a separate type. This urn has two handles, and an inward-curving rim (cat. no. 13, Tab. 3, 2). An atypical urn with a high foot and two vertical handles has also been recorded in Duvno (cat. no. 23, Tab. 3, 12). Both of these could be classified as stone urns of pot or vessel type, differing as they do from cylindrical urns in shape as well as size, as they are not cylindrical.

The lids of all three variants of cylindrical urn display certain differences. Four have a domed lid, varying in thickness (cat. no. 17 and 20, Tab. 3, 6 and 9, cat. no. 24 and 26, Tab. 4, 1 and 3). One has a flat,

round lid with a central cylindrical protuberance (cat. no. 22, Tab. 3, 11). Four have flattish round lids, three of them large (cat. no. 12, 14 and 16, Tab. 3, 1, 3 and 5), while two are of smaller size (cat. no. 25 and 28, Tab. 4, 2 and 5). Another two (cat. no. 27 and 29, Tab. 4, 4 and 6) display features of both variants. These two lids of cylindrical urns lack the height of the classic domed type, but are greater in height than the classic flat lid.

The cylindrical cinerary urns in the collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina have analogies in the country in an urn in the Franciscan monastery in Kreševo,²⁷⁴ as well as in those found in many other places, Pannonia for example.²⁷⁵

Conclusion

In Roman times, most of present-day Bosnia and Herzegovina belonged to the Roman province of Dalmatia, with a smaller area to the north falling within the province of Pannonia. Many remains of urns have been found there, enabling us to reconstruct an important aspect of the daily lives of the inhabitants, their beliefs and customs, and a range of other issues relating to fashions, art and eschatological concerns.

The different materials and manufacturing methods reveal a fundamental division into:

- A. pottery urns
- B. glass urns
- C. stone urns.

As well as such obvious differences, there are differences in the burial process itself. Cylindrical stone urns were used primarily in burying the cremated remains of the deceased in the ground. Larger square or rectangular stone urns were used to contain the remains of the deceased, but were in some instances set above ground, thus serving as tombstones – evidence for this use lies not only in their larger size, but also in their elaborate surface decorations.²⁷⁶

Stone urns fall into three groups in terms of their shape:

- A. cylindrical,
- B. pot-shaped
- C. square or rectangular.

There are certain differences within two of these groups: cylindrical and square or rectangular.

Cylindrical urns may be classified by size as:

- 1. large
- 2. medium-sized
- 3. small.

Square or rectangular urns, along with typological classifications previously proposed, mainly on the ba-

²⁷³ This type of urn has also been found elsewhere, Jovanović 1984, 62 and 71.

²⁷⁴ Škegro 2003, 154.

²⁷⁵ Leleković 2012, 318, 319, 321.

²⁷⁶ Paškvalin 2012, 349.

sis of distinctive regional features, may be classed by shape into:

1. rectangular sarcophagus-like urns
2. square box-shaped urns.

These stone urns may also be classified by size:

1. small stone urns
2. larger stone urns.

Most of the urns studied in this paper are stone urns, of which 13 are cylindrical or round urns, along with six domed or flat urn lids of the same shape. There are 41 square or rectangular urns (cat. no. 30-76).

The Antiquities collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina consists of sixty six complete or damaged stone urns, along with two pottery urns and one complete glass olla, one piece from the base of a glass urn, and six wide grooved handles probably from urns.²⁷⁷

Literatura

- Alihodžić, T.* 2015, *Ispričat ću ti priču*, Zadar 2015.
- Audin, A.* 1960, *Inhumation et incineration*, Latomus, 19, 312-322; 518-532.
- Blečić-Kavur, M.* 2014, *Kasno brončano doba na Kvarneru*, Zagreb 2014.
- Bojanovski, I.* 2001, Rimski grobni nalaz iz Konjević Polja u istočnoj Bosni, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, n. s. A, 48/49, Sarajevo 2001, 164-212.
- Busuladžić, A.* 2012, *Kasnoantička grobnica na svod, crkva i nekropola na lokalitetu Studena česma u Donjem Vakufu*, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 41, Sarajevo 2012, 159-187.
- Busuladžić, A.* 2015, Rimski medicinski, veterinarski i farmaceutski instrumenti, kozmetička i ženska lična oprema iz zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 44, Sarajevo 2015, 169-233.
- Cambi, N.* 1961/62, *Sarkofag Gaja Albucija Menippa*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, LXIII-LXIV, Split 1961/62, 99-111.
- Cambi, N.* 1988, *Antički sarkofazi na istočnoj obali Jadrana*, Split 1988.
- Crnobrnja, A.* 2005, *Zagrobni običaji rimskog vremena, studija slučaja groba iz Brestovika*, *Glasnik*

Srpskog arheološkog društva, 21, Beograd 2005, 161-172.

- Čremošnik, I.* 1957, *Rimski spomenici iz okoline Bihaća*, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, n. s. A, XII, Sarajevo 1957, 127-141.
- Čremošnik, I.* 1965, *Rimska vila u Višićima*, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, n. s. A, XX, Sarajevo 1965, 147-260.
- Čović, B.* 1987, *Srednjodalmatinska grupa*, u: Benac, A. (ur.), *Praistorija jugoslavenskih zemalja V, Željezno doba*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, entar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo 1987, 442-480.
- Čurčić, V.* 1900, *Ein Flachgräberfeld der Iapoden in Ribić bei Bihać*, *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina*, VII, 1900, 3-32.
- Dautova-Ruševljan, V.* 2003, *Kasnoantička nekropola kod Sviloša u Sremu*, Novi Sad 2003.
- Domić-Kunić, A. / Radman-Livaja, I.* 2009, *Urna iz Danila u kontekstu društvene elite municipija Ridera*, *Arheološki radovi i rasprave*, 16, Zagreb 2009, 67-106.
- Drechsler-Bižić, R.* 1987, *Japodska grupa*, u: Benac, A. (ur.), *Praistorija jugoslavenskih zemalja V, Željezno doba*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, entar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo 1987, 391-441.
- Đukić, M.* 2014, *Rimsko staklo iz antičke zbirke Muzeja Republike Srpske u Banjoj Luci*, *Cleuna*, 1, Livno 2014, 112-138.
- Fiala, F.* 1897, *Beiträge zur römischen Archäologie der Hercegovina*, *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina*, V, Wien 1897, 163-172.
- Gabrovec, S. / Mihovilić, K.* 1987, *Istarska grupa*, u: Benac, A. (ur.), *Praistorija jugoslavenskih zemalja V, Željezno doba*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, entar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo 1987, 293-338.
- Gluščević, S.* 2005, *Zadarske nekropole od 1. do 4. stoljeća*, doktorska disertacija u rukopisu, Zadar 2005.
- Golubović, S.* 2008, *Grobovi u obliku bunara sa nekropola Viminacijuma*, Beograd 2008.
- Gregl, Z.* 1997, *Rimske nekropole sjeverne Hrvatske*, Zagreb 1997.
- Gregl, Z.* 2009, *Oblici rimskih urni u Hrvatskoj*, Zagreb 2009.
- Gregl, Z.* 2009a, *Rimske staklene urne*, Zagreb 2009.
- Grupa autora* 2013, *Potter, D. S. / Mattingly, D. J. (eds.), Life, Death, and Entertainment in the Roman Empire*, Michigan 2013.
- Hoernes, M.* 1895, *Vorrömischer Grabstein von Jezerine*, *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina*, III, Wien 1895, 516.

²⁷⁷ The many pottery sherds and fragments of glass found at various locations, held in the National Museum of Bosnia and Herzegovina as study material, probably include some from pottery and glass urns. However, they are too small to allow for their identification as urns.

- Jovanović, A.* 1984, Rimske nekropole na teritoriji Jugoslavije. Beograd 1984.
- Košćević, R. / Makjanić, R.* 1986/87, Antički tumuli kod Velike Gorice i nova opažanja o panonskoj radionici glazirane keramike, Prilozi, 3/4, Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1986/87, 25-70.
- Kovačević, K. / Patsch, C.* 1897, Die Ruine im Dorfe Doljani und dort aufgefundenen römischen Inschriften, Wissenschaftlichen Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegowina, V, Wien 1897, 340-343.
- Lindsay, H.* 1998, Eating with the Dead: the Roman Funerary Banquet, Meals in the Social Context, Aspects of the Communal Meal in the Hellenistic and Roman World, Ed.I. Nilsen and H.S.Nilsen, Arhus university press, 1998, 67 – 80.
- Leleković, T.* 2012, Cemeteries, In: Migotti, B. (ed.), The Archaeology of Roman Southern Pannonia, The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia, BAR International Series 2393, 2012, 313-359.
- Marić, Z.* 1968, Japodske nekropole u dolini Une, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, n. s. A, XXIII, Sarajevo 1958, 5-81.
- Maršić, D.* 1998, Ikonografski tip nimfa sa školjkama, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3. S., XXX-XXXI, Zagreb 1997/1998, 103-124.
- Milošević, A.* 2000, Očekujući arheološku zbirku Franjevačkog muzeja u Livnu, Split 2000.
- Milovanović, B.* 2009, Simbolika prikazanih životinja na nadgrobnim stelama iz Viminacijuma, Arheologija i prirodne nauke, 4, Beograd 2009, 15-27.
- Nemeth-Ehrlich, D. / Kušan-Špalj, D.* 2007, Dvije tisuće godina Andautonije – od rimskog grada do arheološkog parka, Zagreb 2007.
- Paškvalin, V.* 1976, Poklopac rimske kamene urne iz Trebimlje u Hercegovini, Tribunia 2, Trebinje 1976, 45-50.
- Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Djela LXXXIII, knj. 9, Centar za balkanološka ispitivanja, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2012.
- Patsch, C.* 1895, Epigrafski nahogjaji iz godine 1895, Glasnik Zemaljskog muzeja VII, Sarajevo 1895, 573-586.
- Patsch, C.* 1897, Novi spomenici iz Županja – Delminiuma, Glasnik Zemaljskog muzeja, IX, Sarajevo 1897, 227-244.
- Patsch, C.* 1898, Iapodi, Glasnik Zemaljskog muzeja, X, Sarajevo 1898, 335-364.
- Patsch, C.* 1899, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegowina, VI, Wien 1909, 154-274.
- Patsch, C.* 1900, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien IV, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegowina, VII, Wien 1900, 243-292.
- Patsch, C.* 1904, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegowina IX, Wien 1904, 171-305.
- Patsch, C.* 1904, Prilog topografiji i povijesti Županja – Delminiuma, Glasnik Zemaljskog muzeja, XVI, Sarajevo 1904, 307-366.
- Patsch, C.* 1906, Arheološko-epigrafska istraživanja povijesti rimske pokrajine Dalmacije, Glasnik Zemaljskog muzeja XVIII, Sarajevo 1906, 151-181.
- Patsch, C.* 1909, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegowina, XI, Wien 1909, 104-184.
- Patsch, C.* 1912, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegowina, XII, Wien 1912, 68-168.
- Pop Lazić, S.* 2002, Nekropole rimskog Singidunuma, Beograd 2002.
- Radimsky, W.* 1893, Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća, Glasnik Zemaljskog muzeja V, Sarajevo 1893, 37-92.
- Radimsky, W.* 1895, Die Nekropole von Jezerine in Pritoka bei Bihać, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegowina, III, Wien 1895, 39-219.
- Radimsky, W.* 1896, Bericht über die Ausgrabungen von Domavia bei Srebrenica in den Jahren 1892 und 1893, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegowina, IV, Wien 1896, 202-243.
- Ratković-Bukovčan, L. / Gregl, Z.* 2013, Transparent beauty Glass from Croatian Museums from prehistory to the Middle ages, Zagreb 2013.
- Raunig, B.* 1968, Fragment japodske urne iz Golubića kod Bihaća, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, n. s. A, XXIII, Sarajevo 1968, 99-105.
- Raunig, B.* 1990, Nova interpretacija dva odlomka epigrafske urne japodskog oblika iz Golubića kod Bihaća, Arheološki vestnik – Šašlov zbornik, Ljubljana 1990, 653-661.
- Raunig, B.* 2001, Urna sa natpisom iz Založja, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, n. s. A, 48/49, Sarajevo 2001, 213-230.

- Raunig, B.* 2004, Umjetnost i religija prahistorijskih Japoda, Djela, knjiga LXXXII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 8, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2004.
- Raunig, B.* 2007, Sljemenasti poklopci iz Bihaćkog polja, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja, 34, Sarajevo 2007, 97-125.
- Rendić-Miočević, D.* 1989, Iliri i antički svijet, Split 1989.
- Sanader, M.* 2001, ...et circenses u Solinu, Arheološki radovi i rasprave, 13, Zagreb 2001, 17-31.
- Sergejevski, D.* 1948, Nove akvizicije Odjeljenja klasične arheologije Zemaljskog muzeja, Glasnik Zemaljskog muzeja, n. s. III, Sarajevo 1948, 167-187.
- Sergejevski, D.* 1950, Japodske urne, Glasnik Zemaljskog muzeja n. s. A, IV-V, Sarajevo 1949/50, 45-93.
- Srejović, D.* 1997, Arheološki leksikon, Beograd 1997.
- Srejović, D. / Cermanović, A.* 2004, Rečnik grčke i rimske mitologije, Beograd 2004.
- Šašel, A.* 1963, Inscriptiones latinae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt, Situla, 5, Ljubljana 1963.
- Škegro, A.* 2003, Rimski spomenici iz Bosne i Hercegovine, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3, s. XXXVII, Zagreb 2003, 135-164.
- Škegro, A.* 2005, Rimski spomenici iz Tomislavgrada, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3, s. XXXVIII, Zagreb 2005, 55-61.
- Toynbee, J. M. C.* 1971, Death and Burial in the Roman World, New York 1971.
- Vučić, J. / Manenica, H.* 2015, Kod gradskih vrata kroz stoljeća, Zadar 2015.
- Wiewegh, Z.* 2003, Jugoistočna nekropola Siscije, Sisak 2003.
- Zaninović, M.* 2002, Nekropole i naselja – primjer otoka Hvara, Histria antiqua, 8, Pula 2002, 243-255.

Katalog:

Keramičke urne

1. Inv. br. neinventarizirano (Tab. 1, 1).

Lokalitet: Breza.

Opis: Keramička urna fragmentirana i restaurirana.

Posuda od svijetle gline. Recipijent trbušasto-loptast.

Dno usko i stabilno. Otvor urne zadebljao i profiliran.

Dimenzije: Visina 24 cm.

Literatura: Npublicirano.

2. Inv. br. neinventarizirano (Tab. 1, 2).

Lokalitet: Nepoznat.

Opis: Keramička urna bikoničnog tijela od tamne gline.

Dno usko i stabilno. Ramena izrazito široka i viši vrat. Tijelo i grlo oštećeni.

Dimenzije: R: 32 cm, visina 27 cm.

Literatura: Npublicirano.

Staklene urne

3. Inv. br. 706 (Tab. 2, 1).

Lokalitet: Podgorica, Crna Gora.

Opis: Staklena olla s loptastim recipijentom, blago uvučenim dnom i prema vani izvrnutim obodom otvora te kratkim vratom. Boja stakla zelenkasta.

Dimenzije: Visina 20 cm.

Literatura: Npublicirano.

4. Inv. br. 3124 (Tab. 2, 2).

Lokalitet: Lužani, Ilidža.

Opis: Staklena široka kanelirana drška, vjerovatno dio staklene urne. Zelene boje.

Dimenzije: Širina 4,5 cm, visina 4,7 cm.

Literatura: Npublicirano.

5. Inv. br. 3126 (Tab. 2, 3).

Lokalitet: Lužani, Ilidža.

Opis: Staklena široka kanelirana drška, vjerovatno dio staklene urne. Prozirno zelenkaste boje.

Dimenzije: Širina 3,7 cm, visina 4 cm.

Literatura: Npublicirano.

6. Inv. br. 3123 (Tab. 2, 4)

Lokalitet: Lužani, Ilidža.

Opis: Staklena široka kanelirana drška, vjerovatno dio staklene urne. Prozirno zelenkaste boje.

Dimenzije: Širina 5,4 cm, visina 4,5 cm.

Literatura: Npublicirano.

7. Inv. br. 2841 (Tab. 2, 5).

Lokalitet: Višići, Čapljina.

Opis: Staklena široka kanelirana drška, vjerovatno dio staklene urne. Bijele boje.

Dimenzije: Širina 6,2 cm, visina 4,8 cm.

Literatura: Čremošnik I. 1965, Rimska vila u Višićima, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, n. s. A, XX, Sarajevo 1965, 197.

8. Inv. br. 564 (Tab. 2, 6).

Lokalitet: Gradina, Srebrenica.

Opis: Staklena široka kanelirana drška, vjerovatno dio staklene urne. Zelene boje.

Dimenzije: Širina 5,2 cm, visina 7,3 cm.

Literatura: Radimsky, W. 1896, Bericht über die Ausgrabungen von Domavia bei Srebrenica in den Jahren 1892 und 1893, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, IV, Wien 1896, 206.

9. Inv. br. 377 (Tab. 2, 7).

Lokalitet: Stolac.

Opis: Staklena široka kanelirana drška, vjerovatno dio staklene urne. Zelene boje.

Dimenzije: Širina 4 cm, visina 5,8 cm.

Literatura: Fiala, F. 1897, Beiträge zur römischen Archäologie der Hercegovina, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, V, Wien 1897, 172.

10. Inv. br. 2829/1, 2, 3 (Tab. 2, 8)

Lokalitet: Višići, Čapljina.

Opis: Fragmentirani ulomci uglate posude, dobro izrađene, najvjerovatnije dio staklene urne. Zelenkaste boje.

Dimenzije: Širina 14 cm.

Literatura: Npublicirano.

Kamene urne

11. Inv. br. neinventarizirano (Tab. 1, 3a i 3b).

Lokalitet: Nepoznat.

Opis: Kamena cilindrično-valjkasta urna od kamena lapora, bez poklopca, sa sačuvanom oštećenom keramičkom urnom koja je bila pohranjena u njoj. Bez ukrasa.

Dimenzije: R: 49 cm, visina 35 cm.

Literatura: Npublicirano.

12. Inv. br. 24 (Tab. 3, 1).

Lokalitet: Pritoka, Bihać.

Opis: Velika kamena cilindrično-valjkasta urna s pločastim okruglim poklopcem. Stijenke recipijenta debele. Kamen lapor. Bez ukrasa.

Dimenzije: R: 55 cm, visina 66 cm.

Literatura: Radimsky, W. 1895, Die Nekropole von Jezerine in Pritoka bei Bihać, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, III, Wien 1895, 183.

13. Inv. br. 26 (Tab. 3, 2).

Lokalitet: Nepoznat.

Opis: Mala kamena urna loptasto-valjkastog oblika. Sa strana posjeduje dvije drške. Otvor s ivicama koje

su savijene prema unutrašnjosti. Bez ukrasa. Nedostaje poklopac.

Dimenzije: R: 30 cm, visina 31 cm.

Literatura: Npublicirano.

14. Inv. br. 34 (Tab. 3, 3).

Lokalitet: Pritoka, Bihać.

Opis: Kamena velika urna cilindrično-valjkastog oblika. Stijenke recipijenta debele. Na otvoru ima deblji pločasti okrugao poklopac. Na rubu otvora vidljiv ostatak obrađen kao okrugli utor za poklopac. Bez ukrasa.

Dimenzije: R: 53 cm, visina 62 cm.

Literatura: *Radimsky, W.* 1895, Die Nekropole von Jerzine in Pritoka bei Bihać, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, III, Wien 1895, 183.

15. Inv. br. 35 (Tab. 3, 4).

Lokalitet: Privilica, Bihać.

Opis: Kamena velika urna cilindrično-valjkastog oblika. Stijenke recipijenta debele. Bez ukrasa i bez poklopca. Na rubu otvora vidljiv ostatak obrađen kao okrugli utor za poklopac.

Dimenzije: R: 42 cm, visina 34 cm.

Literatura: *Radimsky, W.* 1895, Die Nekropole von Jerzine in Pritoka bei Bihać, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, III, Wien 1895, 183.

16. Inv. br. 25 (Tab. 3, 5).

Lokalitet: Pritoka, Bihać.

Opis: Kamena velika urna cilindrično-valjkastog oblika. Stijenke recipijenta debele. Na otvoru ima pločasti okrugao poklopac. Bez ukrasa.

Dimenzije: R: 73 cm, visina 47 cm.

Literatura: *Radimsky, W.* 1895, Die Nekropole von Jerzine in Pritoka bei Bihać, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, III, Wien 1895, 183.

17. Inv. br. neinventarizirano (Tab. 3, 6).

Lokalitet: Nepoznat.

Opis: Cilindrično-valjkasta urna s klobučastim poklopcem koji je razmjerno visok. Bez ukrasa.

Dimenzije: Visina 46 cm.

Literatura: Npublicirano.

18. Inv. br. 29 (Tab. 3, 7).

Lokalitet: Bugojno.

Opis: Kamena urna bez ukrasa. Stijenke recipijenta debele. Na rubu otvora vidljiv ostatak obrađen kao okrugli utor za poklopac.

Dimenzije: R: 42 cm, visina 32 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1909, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen

Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, XI, Wien 1909, 139, abb. 36.

19. Inv. br. 32 (Tab. 3, 8).

Lokalitet: Mostar.

Opis: Kamena cilindrično-valjkasta urna bez ukrasa. Stijenke recipijenta nešto tanje i obrađene. Na dva mjesta se razaznaju osnove neke vrste drške, odnosno željezne osnove za zatvaranje.

Dimenzije: R: 32 cm, visina 34 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1904, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, IX, Wien 1904, 276, abb. 157.

20. Inv. br. 28 (Tab. 3, 9).

Lokalitet: Trnovo, Sarajevo.

Opis: Kamena cilindrično-valjkasta urna s debljim klobučastim poklopcem. Na poklopcu vidljiva mjesta s metalnim osnovama za zatvaranje. Bez ukrasa.

Dimenzije: Visina 40 cm.

Literatura: Npublicirano.

21. Inv. br. 31 (Tab. 3, 10).

Lokalitet: Mostar.

Opis: Kamena cilindrično-valjkasta urna bez ukrasa. Stijenke recipijenta deblje.

Dimenzije: R: 27 cm, visina 24 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1904, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, IX, Wien 1904, 276, abb. 158.

22. Inv. br. 27 (Tab. 3, 11).

Lokalitet: Tasovčići, Čapljina.

Opis: Kamena cilindrično-valjkasta urna s poklopcem koji je pločasto okrugao i s izraslinom – drškom cilindričnog oblika na sredini.

Dimenzije: Visina 33 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1912, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, XII, Wien 1912, 92.

23. Inv. br. 30 (Tab. 3, 12)

Lokalitet: Duvno.

Opis: Kamena urna s uskim postoljem, grube obrade. Sa strana vertikalno položene ručke.

Dimenzije: Visina 44 cm, R: 40 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1904, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mittei-

lungen aus Bosnien und der Hercegowina, IX, Wien 1904, 198, fig. 53.

Poklopci

24. Inv. br. 32 (Tab. 4, 1).

Lokalitet: Mostar.

Opis: Kameni klobučasti poklopac.

Dimenzije: R: 30 cm.

Literatura: *Patsch, C.* Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, IX, Wien, 276, abb. 157.

25. Inv. br. 1523 (Tab. 4, 2).

Lokalitet: Nepoznat.

Opis: Kameni pločasto okrugli poklopac, vidljivi tragovi obrade kamena dljetom.

Dimenzije: R: 38 cm

Literatura: Npublicirano.

26. Inv. br. 27 (Tab. 4, 3).

Lokalitet: Tasovčići, Čapljina.

Opis: Kameni klobučasti poklopac.

Dimenzije: R: 36 cm.

Literatura: Npublicirano.

27. Inv. br. 31 (Tab. 4, 4).

Lokalitet: Mostar.

Opis: Kameni poklopac, nešto oštrijih ivica od valjkaste urne. Po sredini prepolovljen.

Dimenzije: R: 26 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1904, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, IX, Wien 1904, 276, abb. 157.

28. Inv. br. 24 (Tab. 4, 5).

Lokalitet: Pritoka, Bihać.

Opis: Kameni poklopac, puknut na četiri dijela. Jedna četvrtina nedostaje. Više pločast.

Dimenzije: R: 40 cm.

Literatura: *Radimsky, W.* 1895, Die Nekropole von Jerzine in Pritoka bei Bihać, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, III, Wien, 1895, 183.

29. Inv. br. neinventarizirano (Tab. 4, 6).

Lokalitet: Nepoznat.

Opis: Kameni klobučasti poklopac valjkaste urne. Djelimično oštećen.

Dimenzije: R: 42 cm.

Literatura: Npublicirano.

30. Inv. br. 334 (Tab. 5, 1).

Lokalitet: Vranjevo Selo, Neum.

Opis: Kamena urna u obliku sarkofaga s četiri akroterija na uglovima poklopca na dvije vode. S kraće strane vidljivi ostaci metalnog dijela koji je služio za pričvršćivanje poklopca i sanduka.

Dimenzije: Dužina 27 cm, visina 27 cm.

Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj. 9, Sarajevo 2012, 400.

31. Inv. br. 33 (Tab. 5, 2).

Lokalitet: Vid, Naron.

Opis: Kamena četvrtasta urna s poklopcem na dvije vode, bez ukrasa i natpisa.

Dimenzije: Dužina 45 cm, visina 32 cm.

Literatura: Npublicirano.

32. Inv. br. 584 (Tab. 5, 3).

Lokalitet: Stolac.

Opis: Sarkofagna kamena urna od lapora, s poklopcem na dvije vode i četiri akroterija na uglovima poklopca. Na poklopcu vidljiv reljefni ukras girlande. Na uglovima urne floralni ukrasi.

Dimenzije: Dužina 39 cm, visina 42 cm, širina 32 cm.

Literatura: *Sergejevski, D.* 1948, Nove akvizicije Odjeljenja klasične arheologije Zemaljskog muzeja, Glasnik Zemaljskog Muzeja, n. s. III, Sarajevo 1948, 170; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj. 9, Sarajevo 2012, 400.

33. Inv. br. 249 (Tab. 5, 4).

Lokalitet: Doljani, Bihać.

Opis: Veća kamena japodska urna s latinskim natpisom. Na prednjoj konkavnoj strani urezani karakteristični prikazi šestokrake zvijezde-rozete u dvostrukom krugu. One su spojene među sobom kosim, tangentnim crtama. Na lijevoj bočnoj površini prikazan ukras u vidu lovorovog vijenca i zvijezde-rozete u dva koncentrična kruga. Desno od vijenca prikaz suda iz kojeg raste stilizirana biljka.

Dimenzije: Visina 50 cm, širina 71 cm, dubina 78 cm.

Literatura: *Sergejevski, D.* 1950, Japodske urne, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, n. s. A, IV-V, Sarajevo 1950, 60-61; *Šašel, A.* 1963, Inscriptiones latinae in Iugoslavia interannos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt, Situla, 5, Ljubljana 1963, 83-84; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka

i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj. 9, Sarajevo 2012, 352-353.

34. Inv. br. 589 (Tab. 5, 5).

Lokalitet: Ribić, Bihać.

Opis: Sačuvana urna bez poklopca. Svaka izbočina je ukrašena s po dva reda pletera. Na gornjem okomitom dijelu izbočine urezana je po jedna rozeta s po dvanaest savijenih latica. Na desnoj strani je prikazan divlji vepar kako trči nadesno. Lijeva izbočina je ukrašena slikom žene koja ide na desnu stranu. Lijevom rukom nosi sud, a savijenom desnom vodi dijete. Na ženi je dugačka opasana haljina. Od pojasa nadalje idu dvije vertikalne crte, koje se vide i na odijelu drugih žena prikazanih na urnama. Dijete je prikazano nago.

Na prednjoj strani se vidi jedna žena koja sjedi na naslonjaču, okrenuta na desnu stranu. Ona drži lijevom rukom kantaros. Sačuvan je samo donji dio figure. Okrenut prema njoj stoji i vojnik. Na glavi vojnika kaciga sa perjanicom. Na nogama ima knemide. Na lijevom ramenu drži koplje, okrenuto oštricom dolje. Pod naslonjačom prikaz ribe.

Na lijevoj bočnoj strani prikazano, pet žena kako hodaju. Tijela prikazana *en face*, osim glave i stopala koji su prikazani u profilu. Prednja žena drži lijevom rukom veliki kantaros. Odijelo im je jednako, pripija se uz tijelo, a ostavlja desno rame i desnu ruku slobodnom. Sve žene su opasane širokim izvezenim pojasevima, od kojih nadalje vode po tri vertikalne crte. Odijelo je dugačko. Na glavama nema marama.

Desna strana je ukrašena slikom dvaju konjanika koji korakom idu prema desnoj strani. Iza njih na izbočini još jedan konj, odnosno ždrijebe. Vertikalno na konjskom boku vjerovatno stoji mač. Prvi konjanik je lošije sačuvan. Drugi konjanik se bolje vidi. O pasu mu visi mač. Konjima su repovi dugi. Od konjske opreme vide se uzde i sedla.

Zadnja strana urne ima prikaz dva goveda, okrenuta jedno prema drugom, ali s glavama *en face*. Njima na leđima sjedi po jedna ptica. Desnoj ptici je obijena glava. Ptice su okrenute glavom prema repu goveda. Pera na krilima su prikazana pomoću poprečnih crta. Dimenzije: Dužina 115 cm, širina 97 cm, visina 59,5 cm.

Literatura: *Sergejevski, D.* 1948, Nove akvizicije Odjeljenja klasične arheologije Zemaljskog muzeja, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, sv. III, Sarajevo 1948, 16-17, br. 2, Tab. II, 1; *Sergejevski, D.* 1950, Japodske urne, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, n. s. A, IV-V, Sarajevo 1950, 51-55; *Rendić-Miočević, D.* 2004, Iliri i antički svijet, Split 1989, LVI, 4; *Raunig, B.* 2004, Umjetnost i religija prahistorijskih Japoda, ANUBiH, Djela, knj. LXXXII, Sarajevo 2004, Tab. XXXV – Tab. XXXIX; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine,

Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 349.

35. Inv. br. neinventarizirano (Tab. 5, 6).

Lokalitet: Jezerine, Bihać.

Opis: Fragment ploče od lapora jedne urne. Površina je izgladnena i slika konjanika koji jaše prema lijevoj strani urezana u konturama. Na glavi konjanika urezana kaciga. Perjanica je ogromnih dimenzija. Desnom rukom konjanik drži koplje.

Dimenzije: Visina 49 cm, širina 34 cm, debljina 13 cm. Literatura: *Hoernes, M.* 1895, Vorrömischer Grabstein von Jezerine, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, III, Wien 1895, 516; *Sergejevski, D.* 1950, Japodske urne, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, n. s. A, IV-V, Sarajevo 1950, 55-56; *Raunig, B.* 2004, Umjetnost i religija prahistorijskih Japoda, ANUBiH, Djela, knj. LXXXII, Sarajevo 2004, 243, Tab. XLII, 2.

36. Inv. br. 247 (Tab. 6, 1).

Lokalitet: Livno.

Opis: Oštećena urna s prikazom dva erota. Sa strana vidljivi ostaci kaneliranih četvrtastih stubova. Poklopac u vidu krova na dvije vode i četiri akroterija.

Dimenzije: Visina 82 cm, širina 74 cm, dužina 80 cm. Literatura: *Patsch, C.* 1909, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, XI, Wien 1909, 135, fig. 31; *Patsch, C.* 1906, Arheološko-epigrafska istraživanja povijesti rimske pokrajine Dalmacije, Glasnik Zemaljskog muzeja XVIII, Sarajevo 1906, 177, sl. 30; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 391.

37. Inv. br. 248 (Tab. 6, 2).

Lokalitet: Stubo Vrelo, Kupreško polje.

Opis: Oštećena urna s prikazom dva erota i girlanda.

Dimenzije: Visina 70 cm, širina 80 cm.

Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 391-392.

38. Inv. br. 245 (Tab. 6, 3 i 3A).

Lokalitet: Pečka, Varcar-Vakuf.

Opis: Kamena sarkofagna urna s natpisom.

Dimenzije: Visina 45 cm, dužina 73 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1896, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen

Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, IV, Wien 1896, 262, abb. 33; *Paškvalin*, V. 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 400.

39. Inv. br. neinventarizirano (Tab. 6, 4).

Lokalitet: Konjević Polje, Bratunac.

Opis: Velika dvodijelna urna, čija je unutrašnjost podijeljena u dva dijela. Materijal od kojeg je urađena je zelenkasti andezit tuf. Urna nema ukrasa, krovište je na dvije vode s četiri akroterija na uglovima poklopca. Poklopac oštećen.

Dimenzije: Dužina 1,23 cm, visina 64 cm, širina 56 cm.

Literatura: *Bojanovski*, I. 2001, Rimski grobni nalaz iz Konjević Polja u istočnoj Bosni, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, n. s. A, 48/49, Sarajevo 2001, 164-173.

40. Inv. br. 1342 (Tab. 6, 5).

Lokalitet: Golubić, Bihać.

Opis: Kamena sarkofagna urna. Na urni uzdužno postavljen natpis, vjerovatno posvećen Silvanu. Može se pretpostaviti da je riječ o ari koja je kasnije dobila funkciju urne, jer je s boka udubljen prostor za osteoteku.

Dimenzije: Širina 36 cm, dužina 79 cm.

Literatura: *Radimsky*, W. 1895, Die Nekropole von Jezerine in Pritoka bei Bihać, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnia und der Hercegowina, III, Wien 1895, 53, fig. 34.

41. Inv. br. 254 (Tab. 7, 1).

Lokalitet: Livno.

Opis: Poklopac četvrtaste kamene urne s akroterijima i dekorativnim figuralnim i floralnim prikazima. Poklopac je na četiri vode.

Dimenzije: Dužina 61 cm, širina 61 cm, visina 27 cm.

Literatura: *Paškvalin*, V. 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 393.

42. Inv. br. 250 (Tab. 7, 2).

Lokalitet: Korita, Livno.

Opis: Kamena, četvrtasta urna, oštećena, s natpisom i floralnim dekoracijama.

Dimenzije: Dužina 63 cm, širina 75 cm.

Literatura: *Patsch*, C. 1909, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, XI, Wien 1909,

135, fig. 32; *Paškvalin*, V. 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 392.

43. Inv. br. 304 (Tab. 7, 3).

Lokalitet: Lištani, Livno.

Opis: Oštećena četvrtasta kamena urna, dopunjena cementnom masom. Na prednjoj strani natpis od pet redova. Profilirani okvir s bordurom u obliku listova palme, koji su stvarali formu trokuta.

Dimenzije: Visina 34 cm, širina 40 cm, dubina 40 cm.

Literatura: *Paškvalin*, V. 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 392-393.

44. Inv. br. 1827 (Tab. 7, 4).

Lokalitet: Ribić, Bihać.

Opis: Ulomak kamene četvrtaste urne. Sačuvan donji dio. Na prednjoj strani vidljiv natpis i prikaz arhitektonskih elemenata stuba. Sa strana vidljivi ostaci geometrijskih dekoracija u vidu koncentričnih krugova i ukrasnih detalja u obliku rozete.

Dimenzije: Visina 42 cm, širina 69 cm.

Literatura: *Sergejevski*, D. 1950, Japodske urne, Glasnik Zemaljskog muzeja, IV-V, Sarajevo 1950, 62-63, sl. 8; *Paškvalin*, V. 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 352.

45. Inv. br. 1826 (Tab. 7, 5).

Lokalitet: Duvno.

Opis: Ulomak kamene četvrtaste urne. Prikaz u arhitektonskoj kompoziciji, s dvojna vrata između stubova. Polustupovi su sa stiliziranim kapitelima.

Dimenzije: Visina 46 cm, širina 50 cm.

Literatura: *Paškvalin*, V. 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 391.

46. Inv. br. 400 (Tab. 7, 6).

Lokalitet: Vašarovine, Livno.

Opis: Ulomak kamene četvrtaste urne. Na prednjoj strani vidljivi ostaci lika pokojnika u reljefu. Djelimično sačuvana nepotpuna figura žene, bez glave i nogu. Žena odjevena u bogato naboranu haljinu i pleteni šal. Vidljiv i prikaz nakita, ogrlice, pojasa i privjeska.

Dimenzije: Visina 43 cm, širina 32 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1909, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina, XI, Wien 1909, 130, fig. 22; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 392.

47. Inv. br. neinventarizirano (Tab. 8, 1).

Lokalitet: Duvno?

Opis: Poklopac kamene sarkofagne urne, na dvije vode. Na uglovima akroteriji. Na zabatu floralni ukrasi i rozeta.

Dimenzije: Dužina 58 cm, širina 50 cm, visina 23 cm. Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 399.

48. Inv. br. neinventarizirano (Tab. 8, 2).

Lokalitet: Livno.

Opis: Poklopac sarkofagne urne, na dvije vode, oštećen. Na zabatu natpis i prikaz dvije ribe-delfina i rozete u sredini.

Dimenzije: Dužina 44 cm, visina 18 cm, širina 70 cm. Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 397.

49. Inv. br. 1324 (Tab. 8, 3).

Lokalitet: Livno.

Opis: Poklopac sarkofagne urne na dvije vode, oštećen. Na jednoj strani na uglovima vidljivi ostaci akroterija. Na zabatu prikaz dekorativnog detalja u vidu koncentričnih krugova i oštećenog natpisa.

Dimenzije: Dužina 68 cm, visina 19 cm. Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 398.

50. Inv. br. 1358 (Tab. 8, 4).

Lokalitet: Livno.

Opis: Poklopac sarkofagne urne na dvije vode, oštećen. Na jednoj strani na uglovima akroteriji i zabat s dekorativnim detaljem u vrhu, u vidu kruga.

Dimenzije: Dužina 78 cm, visina 22 cm. Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela,

knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 398.

51. Inv. br. 251 (Tab. 8, 5).

Lokalitet: Livno.

Opis: Poklopac sarkofagne urne na dvije vode. Na uglovima akroteriji. Na zabatu dekorativni ukras u vidu prikaza nedefinirane ptice, hrama sa stubovima, zubaca i posude u obliku amfore bez ručki i ostataka natpisa.

Dimenzije: Dužina 51 cm, širina 51 cm.

Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 396.

52. Inv. br. 1445 (Tab. 8, 6).

Lokalitet: Nepoznat.

Opis: Poklopac sarkofagne urne na dvije vode. Skromnog izgleda, bez ukrasa. Naziru se ostaci natpisa i profilacije s rozetom u obliku koncentričnog kruga.

Dimenzije: Dužina 52 cm, širina 45 cm, visina 16 cm. Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 356.

53. Inv. br. 1343 (Tab. 8, 7).

Lokalitet: Jezerine, Bihać.

Opis: Poklopac sarkofagne urne na dvije vode, oštećen. Na zabatu dekorativni element rozete i ostataka natpisa.

Dimenzije: Dužina 44 cm, širina 45 cm, visina 17 cm. Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 356.

54. Inv. br. 1345 (Tab. 8, 8).

Lokalitet: Jezerine, Bihać.

Opis: Poklopac sarkofagne urne na dvije vode, oštećen. Na zabatu prikaz rozete i ostatak natpisa. Prednja strana dublje profilirana na ivicama.

Dimenzije: Dužina 52 cm, širina 40 cm, visina 20 cm. Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 355-356.

55. Inv. br. neinventarizirano (Tab. 9, 1).

Lokalitet: Nepoznat.

Opis: Poklopac sarkofagne urne na dvije vode s akroterijima. Bez dekorativnih detalja.

Dimenzije: Dužina 50 cm, visina 13 cm.

Literatura: Npublicirano.

56. Inv. br. neinventarizirano (Tab. 9, 2).

Lokalitet: Nepoznat.

Opis: Poklopac sarkofagne urne na dvije vode s akroterijima. Bez ukrasa. Dosta izlizan.

Dimenzije: Dužina 54 cm, visina 20 cm.

Literatura: Npublicirano.

57. Inv. br. 1344 (Tab. 9, 3).

Lokalitet: Jezerine, Bihać.

Opis: Poklopac sarkofagne urne na dvije vode. Na zabatu ukrasni detalj u vidu dva tordirana stubića, rozete i natpisa.

Dimenzije: Dužina 70 cm, širina 73 cm.

Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 355.

58. Inv. br. 1828 (Tab. 9, 4).

Lokalitet: Duvno.

Opis: Poklopac sarkofagne urne na dvije vode. Na uglovima prikazi lavova. Na zabatu prikaz kantarosa i rozeta.

Dimenzije: Dužina 37 cm, širina 60 cm, visina 24 cm.

Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 394.

59. Inv. br. 1351 (Tab. 10, 1).

Lokalitet: Čavkići, Bihać.

Opis: Ulomak četvrtaste kamene urne, ukrašene u arhitektonskom elementu edikule. Vidljiv dio zabata i geometrijskog ukrasa u vidu dvostruko urezanog kruga i rozete. Sa strana ove dekoracije postoje još dva dvostruko urezana kruga.

Dimenzije: Visina 20 cm, širina 13 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1898, Iapodi, Glasnik Zemaljskog muzeja, X, Sarajevo 1898, 354, sl. 33; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 354.

60. Inv. br. 1337 (Tab. 10, 2).

Lokalitet: Čavkići, Bihać.

Opis: Fragment desnog dijela lica četvrtaste kamene urne. Ukrašen u vidu arhitektonске kompozicije ediku-

le. Vidljiv dio urezanog zabata, koncentričnog kruga s rozetama i dio natpisa.

Dimenzije: Visina 20, širina 22 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1898, Iapodi, Glasnik Zemaljskog muzeja, X, Sarajevo 1898, 352, sl. 31; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 354.

61. Inv. br. 1333 (Tab. 10, 3).

Lokalitet: Čavkići, Bihać.

Opis: Dio kamene četvrtaste urne. Prednji desni dio. Na fragmentu prikazana geometrijska ornamentika. Urezan dio koji predstavlja zabat. Vidljivi trostruki koncentrični krugovi. Sačuvan dio natpisa s dva oštećena reda.

Dimenzije: Visina 24 cm, širina 29 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1895, Epigrafski nahogjaji iz godine 1895, Glasnik Zemaljskog muzeja VII, Sarajevo 1895, 579, sl. 8; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 354.

62. Inv. br. 1338 (Tab. 10, 4).

Lokalitet: Čavkići, Bihać.

Opis: Fragment prednjeg dijela četvrtaste urne. Vidljiv prikaz arhitektonске kompozicije edikule. Vidljiv urezani zabat i koncentrični krugovi s rozetama. Vidljiv i natpis od D (Dis) i M (Manibus).

Dimenzije: Visina 15 cm, širina 30 cm.

Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 354-355.

63. Inv. br. 1322 (Tab. 10, 5).

Lokalitet: Pritoka, Bihać.

Opis: Ulomak prednjeg dijela kamene četvrtaste urne. Vidljiv prikaz arhitektonskog pročelja hrama, unutar kojeg je urezan natpis. Iznad natpisa urezani polulukovi, a na jednom uglu i rozeta.

Dimenzije: Visina 30 cm, širina 23 cm.

Literatura: *Radimsky, W.* 1895, Die Nekropole von Jezerine in Pritoka bei Bihać, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosna und der Hercegovina, III, Wien 1895, 49-50, fig. 23; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 355.

64. Inv. br. 1830 (Tab. 11, 1).

Lokalitet: Borčani, Duvno.

Opis: Fragment poklopca četvrtaste kamene urne na dvije vode. Sačuvan prednji dio zabata s vidljivim ostacima natpisa te prikazom delfina, koncentričnog kruga i hrama s kaneliranim stubovima i krovom na dvije vode te amforom u sredini.

Dimenzije: Visina 21 cm, širina 34 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1904, Prilog topografiji i povijesti Županjska – Delminiuma, Glasnik Zemaljskog muzeja, XVI, Sarajevo 1904, 356, sl. 89; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 396.

65. Inv. br. 1353 (Tab. 11, 2).

Lokalitet: Duvno.

Opis: Fragment poklopca kamene četvrtaste urne. Prednji ostatak. Vidljivi ostaci zabata s vidljivim kaneliranim stubom, amforom te likom delfina i ukrašom od koncentričnih krugova.

Dimenzije: Visina 18 cm, širina 34 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1904, Prilog topografiji i povijesti Županjska – Delminiuma, Glasnik Zemaljskog muzeja, XVI, Sarajevo 1904, 344, sl. 58; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 396.

66. Inv. br. 455 (Tab. 11, 3).

Lokalitet: Nepoznat. Prema ikonografiji primjerka koji se čuva u Franjevačkom muzeju i galeriji Gorica – Livno, moguće je da je donesena s lokaliteta Vašarovina kod Livna?

Opis: Akroterij, vjerovatno s urne (ili nadgrobne stele?). S prednje strane vidljiva polupalmeta i ostatak pletera i vrh strane timpanona.

Dimenzije: Visina 23 cm, širina 20,5 cm, dubina 18,5 cm.

Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 399.

67. Inv. br. 1311 (Tab. 11, 4).

Lokalitet: Duvno.

Opis: Ulomak poklopca kamene četvrtaste urne na dvije vode. Na prednjoj strani ima oblik zabata, što predstavlja arhitektonski element hrama. Vidljivi ostaci natpisa u jednom redu.

Dimenzije: Visina 17 cm, širina 22 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1897, Novi spomenici iz Županjska – Delminiuma, Glasnik Zemaljskog muzeja, IX,

Sarajevo 1897, 239-240, sl. 14; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 399-400.

68. Inv. br. 1357 (Tab. 11, 5).

Lokalitet: Mali Kablič, Livno.

Opis: Ulomak poklopca četvrtaste kamene urne, na dvije vode. Vidljiv oštećen urezani natpis.

Dimenzije: Visina 17 cm, širina 91 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1909, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, XI, Wien 1909, 130-131; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 400.

69. Inv. br. 398 (Tab. 11, 6).

Lokalitet: Nepoznat.

Opis: Ulomak kamene četvrtaste urne. Sprijeda prostor *tabula ansata* za natpis, s oštećenim natpisom. Vidljiva rozeta.

Dimenzije: Visina 69 cm, širina 34 cm.

Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 401.

70. Inv. br. 1446 (Tab. 12, 1).

Lokalitet: Pritoka, Bihać.

Opis: Fragment poklopca kamene četvrtaste urne na dvije vode. Na poklopcu teško vidljiv natpis.

Dimenzije: Visina 14 cm, širina 54 cm.

Literatura: *Radimsky, W.* 1893, Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća, Glasnik Zemaljskog muzeja, V, Sarajevo 1893, 90-91, sl. 48, grob 73; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 357.

71. Inv. br. 454 (Tab. 12, 2).

Lokalitet: Duvno

Opis: Fragment poklopca četvrtaste urne s očuvanim lijevim dijelom spomenika. Poklopac u obliku krova na dvije vode. Na zabatu predstavljen lik pokojnika. S lijeve strane lica prikazana rozeta. Na krajevima poklopca ležeći lavovi, od kojih su očuvani fragmenti. Teško vidljivi tragovi natpisa.

Dimenzije: Visina 39 cm, širina 45 cm, dubina 43 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1897, Novi spomenici iz Županja – Delminijuma, Glasnik Zemaljskog muzeja, IX, Sarajevo 1897, 239-240, sl. 14; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 393.

72. Inv. br. 1829 (Tab. 12, 3).

Lokalitet: Duvno.

Opis: Oštećeni ulomak poklopca kamene četvrtaste urne. U trokutastom polju zabata vidljiva rozeta. Ispod zabata dvostruki red dentikula.

Dimenzije: Visina 25 cm, širina 46 cm.

Literatura: *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 394.

73. Inv. br. 253 (Tab. 12, 4).

Lokalitet: Livno.

Opis: Ulomak poklopca kamene četvrtaste urne na dvije vode. Vidljiva dva četvrtasta akroterija i ikonografska kompozicija u obliku zabata s prikazom amfore s dvije drške, koja se opet nalazi u sredini edikule ili hrama. Sud okružuju dva kanelirana stupa sa stiliziranim kapitelima i bazama, iznad kojih je krov na dvije vode.

Dimenzije: Visina 20 cm, širina 76 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1909, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, XI, Wien 1909, 133, fig. 27; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 394-395.

74. Inv. br. 1364 (Tab. 12, 5).

Lokalitet: Duvno.

Opis: Ulomak kamenog poklopca s oštećenim natpisom, razbijen na dva dijela. Poklopac u obliku krovne konstrukcije na dvije vode. U sredini zabata prikaz male edikule s duguljastom amforom s dvije ručke. Hram je prikazan s kaneliranim stubovima i kapitelima. Sa strane prikaz stiliziranog delfina.

Dimenzije: Visina 24 cm, širina 66 cm, dužina 35 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1899, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, VI, Wien 1899, 288, fig. 47; *Paškvalin, V.* 2012, Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knj. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 9, Sarajevo 2012, 395-396.

75. Inv. br. 1335 (Tab. 12, 6).

Lokalitet: Duvno.

Opis: Ulomak kamene četvrtaste urne s prikazom rozete u zabatu i vidljivim slovima. Evidentiran u inventarnoj knjizi Odjeljenja za arheologiju Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, ali nije pronađen.

Dimenzije: Dužina 49 cm, visina 30 cm, širina 23 cm.

Literatura: *Patsch, C.* 1899, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina, VI, Wien 1899, 230, 50.

76. Inv. br. 1530.

Lokalitet: Hardomilje, Bijača, Ljubuški.

Opis: U inventarnoj knjizi Odsjeka za antiku Odjeljenja za arheologiju Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine evidentiran je poklopac kamene urne na dvije vode, s vrlo slabo vidljivim natpisom na prednjoj strani. Bliži podaci nisu poznati, kao niti opis. Od činjenica se jedino zna inventarni broj, vrlo površan crtež i lokalitet. Predmet se ne može pronaći u Muzeju.

Dimenzije: Nepoznato.

Literatura: Nepublicirano.

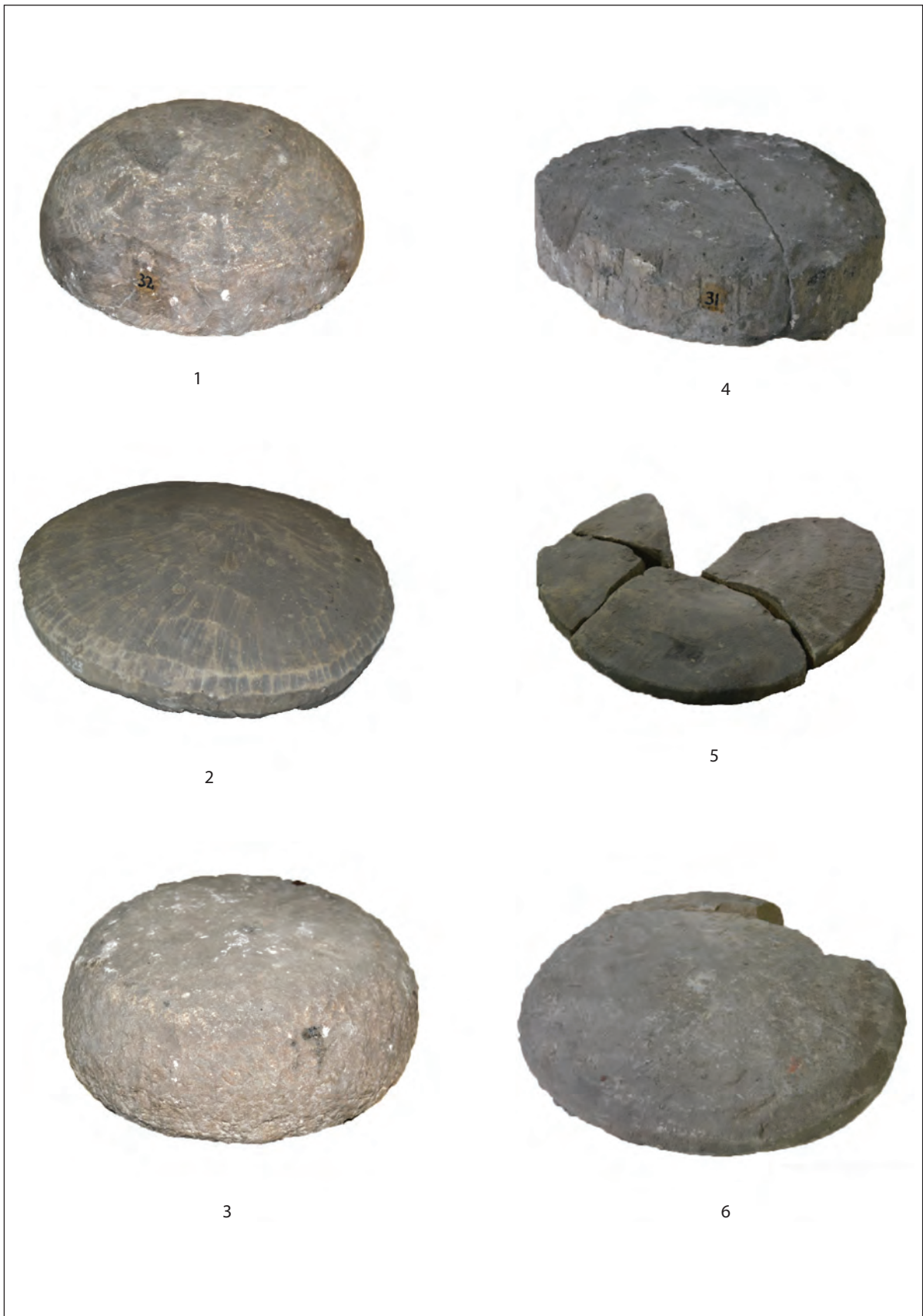
Tab 1. 1. Breza bb, 2. nepoznato bb, 3a i b. nepoznato bb

Tab 2. 1. *Podgorica*, (706), 2. *Lužani, Ilidža*, (3124), 3. *Lužani, Ilidža*, (3126), 4. *Lužani, Ilidža*, (3123), 5. *Višići, Čapljina*, (2841), 6. *Gradina, Srebrenica*, (564), 7. *Stolac* (377), 8. *Višići*, (2829)

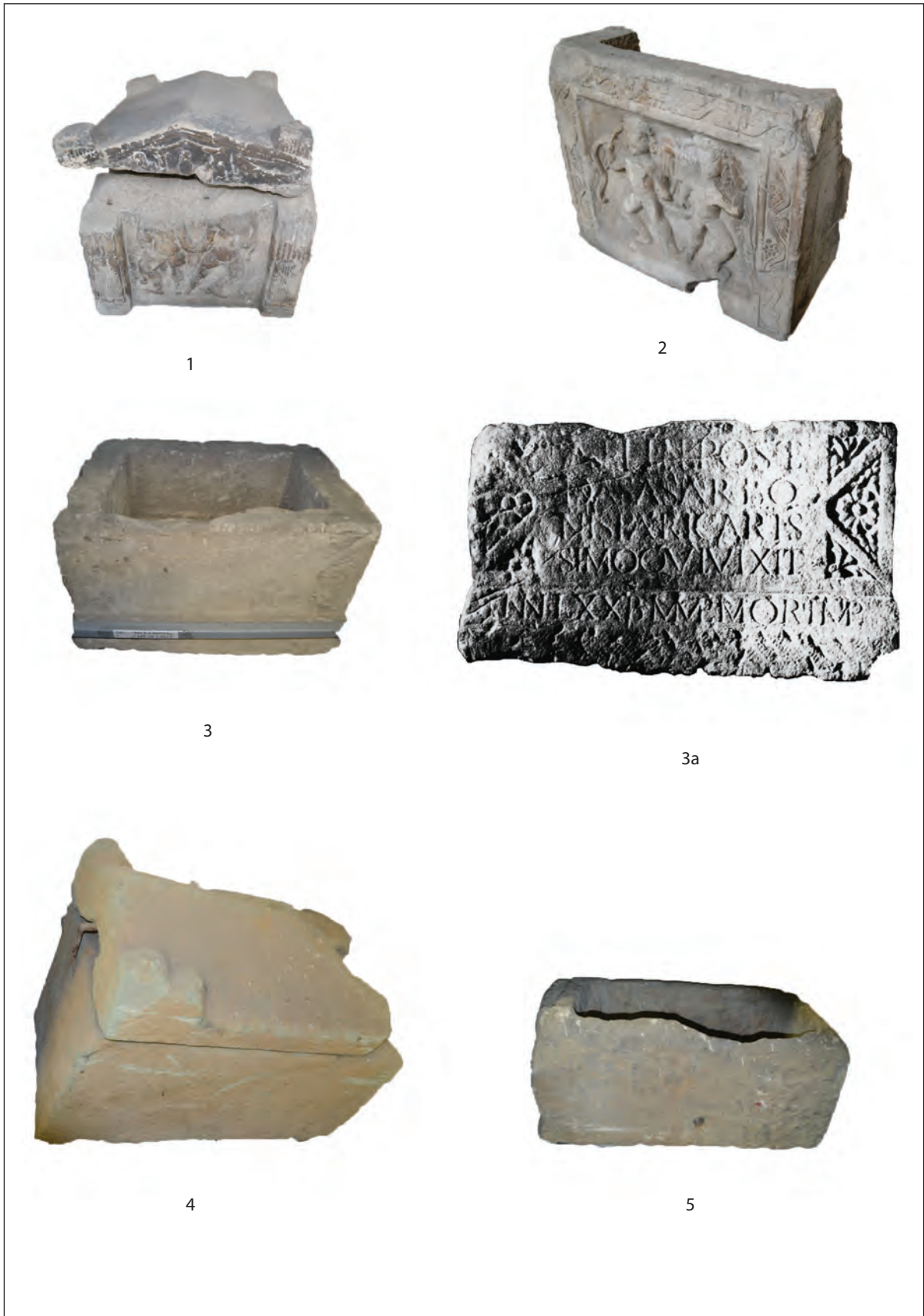
Tab 3. 1. Pritoka, Bihać, (24), 2. nepoznato, (26), 3. Pritoka, Bihać, (34), 4. Privilica, Bihać, (35), 5. Pritoka, Bihać, (25), 6. nepoznato, bb, 7. Bugojno, (29), 8. Mostar, (32), 9. Trnovo, Sarajevo, (28), 10. Mostar, (31), 11. Tasovčići, Čapljina, (27), 12. Duvno, (30)

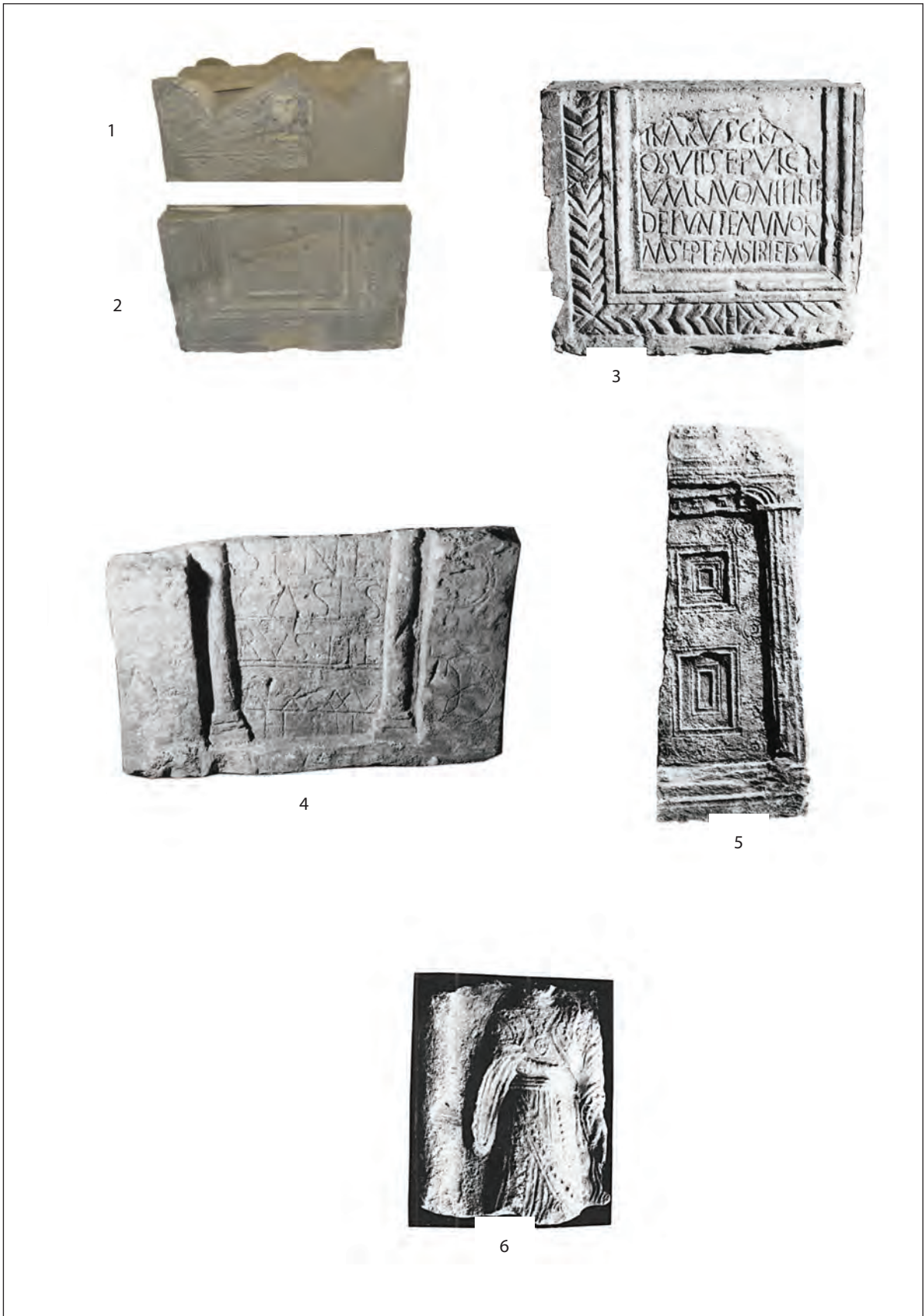
Tab 4. 1. *Mostar*, (32), 2. *nepoznato*, (1523), 3. *Tasovčići, Čapljina*, (27),
4. *Mostar*, (31), 5. *Pritoka, Bihać*, (24), 6. *nepoznato*, bb

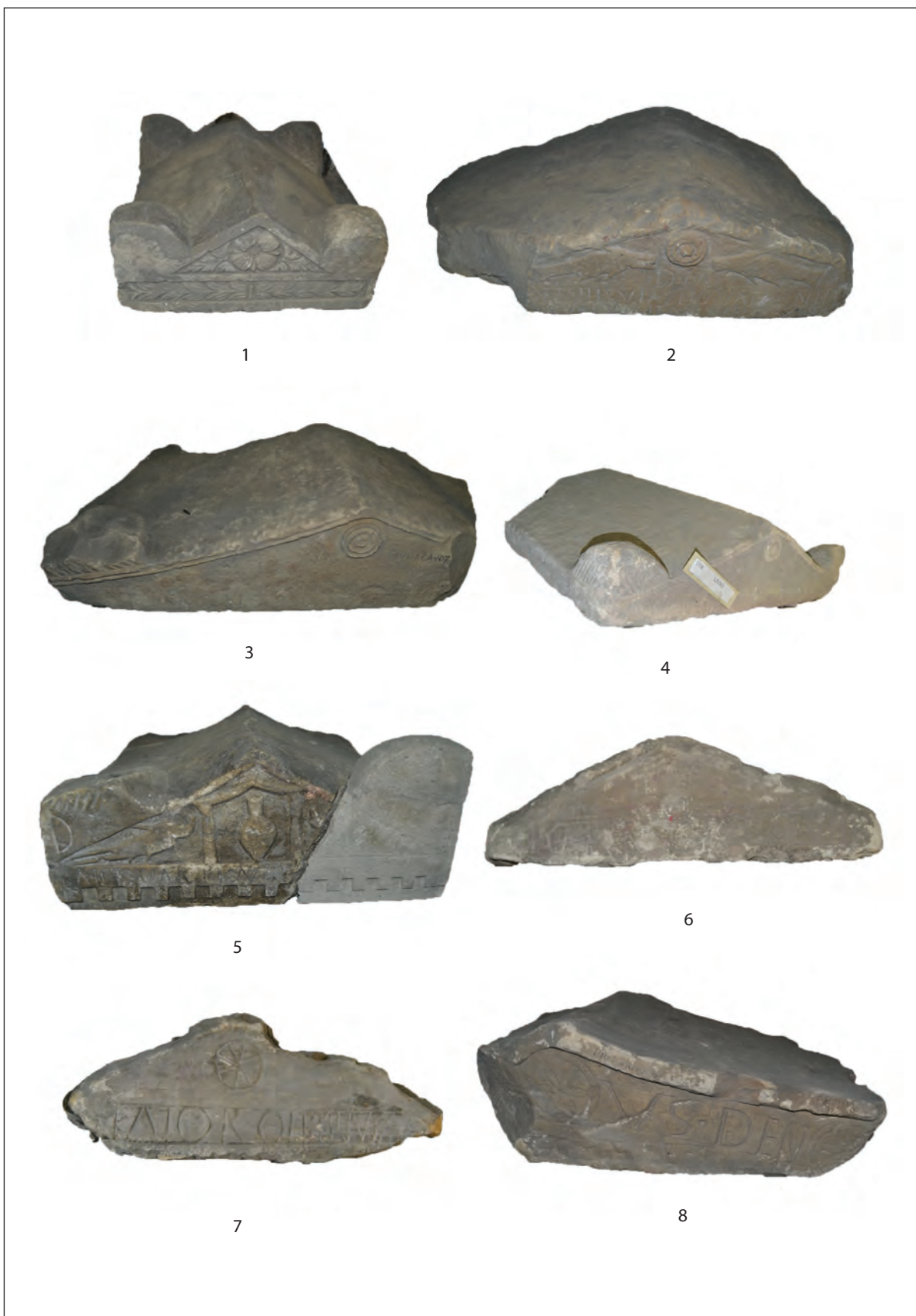
Tab 5. 1. Vranjevo selo, Neum, (334), 2. Vid, Narona, (33),
3. Stolac, (584), 4. Doljani, Bihać, (249), 5. Ribić, Bihać, (589), 6. Jezerine, Bihać, bb

Tab 6. 1. Livno, (247), 2. Stubo Vrelo, Kupreško Polje, (248), 3 i 3a. Pečka, Varcar Vakuf, (245),
4. Konjević Polje, Bratunac, bb, 5. Golubić, Bihać, (1342)

Tab 7. 1. *Livno*, (254), 2. *Korita, Livno*, (250), 3. *Lištani, Livno*, (304), 4. *Ribić, Bihać*, (1827),
5. *Duvno*, (1826), 6. *Vašarovine, Livno*, (400)

Tab 8. 1. Duvno, bb, 2. Livno, bb, 3. Livno, (1324), 4. Livno, (1358), 5. Livno, (251), 6. nepoznato, (1445),
7. Jezerine, Bihać, (1343), 8. Jezerine, Bihać, (1345)

1

2

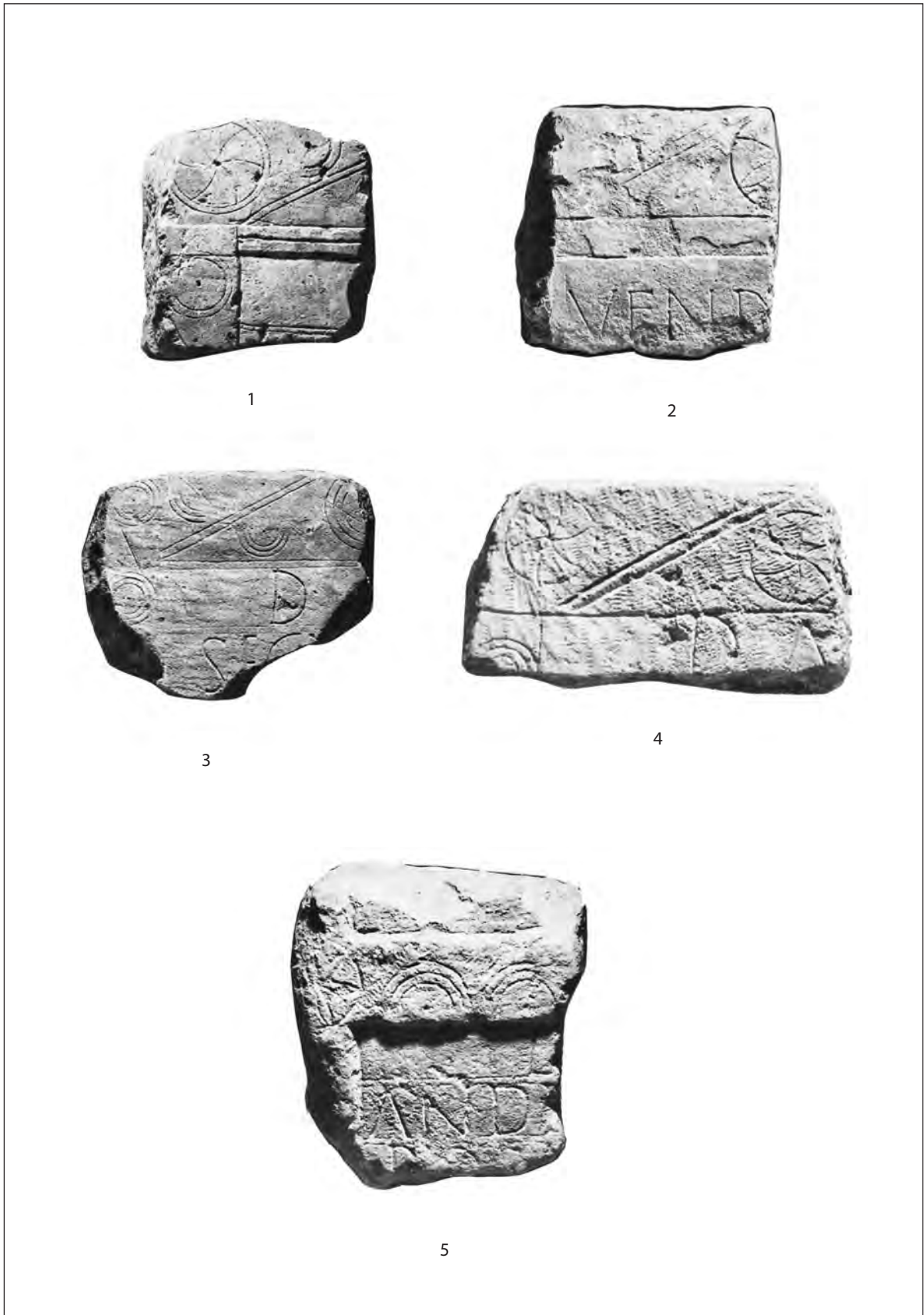

3

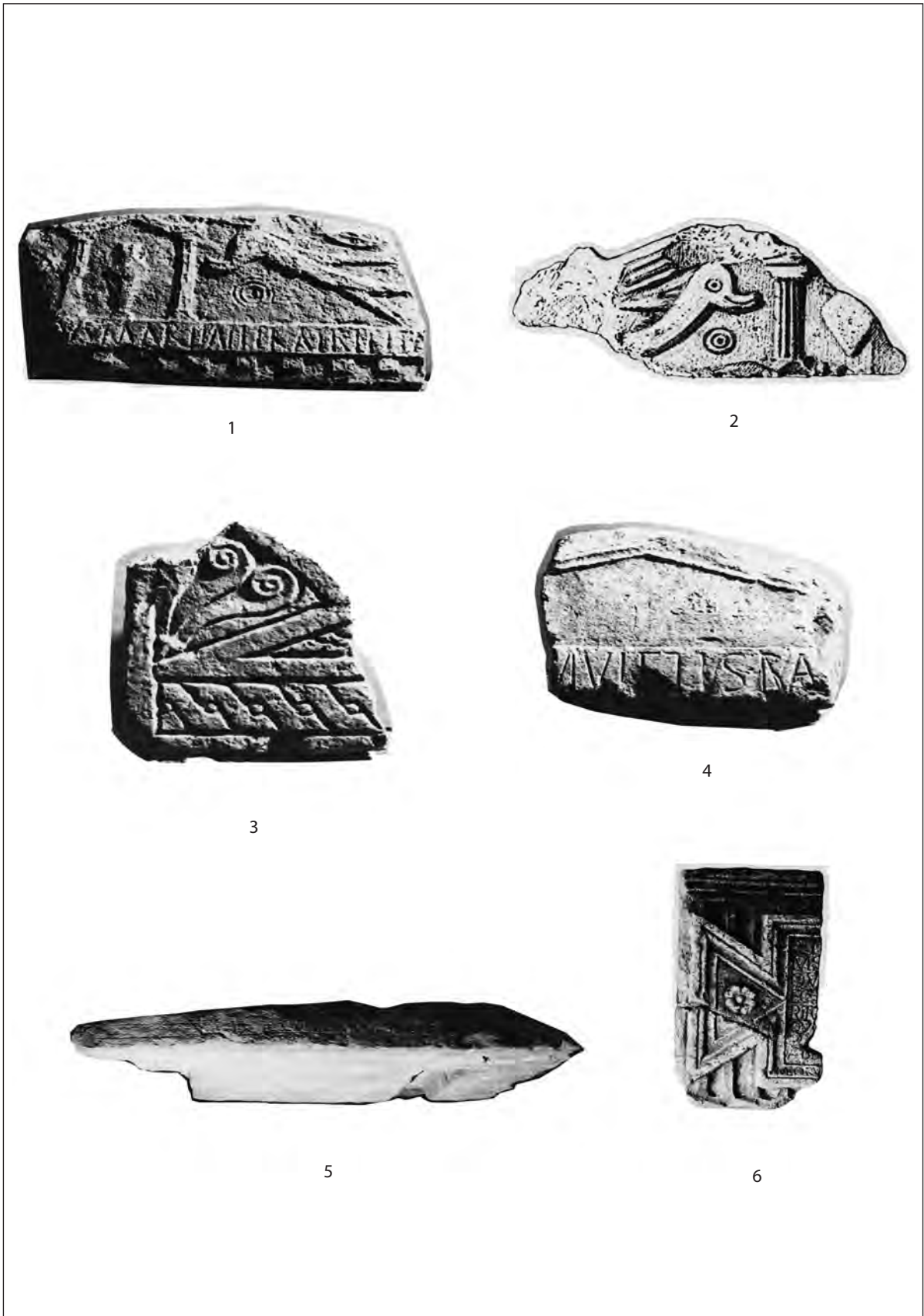

4

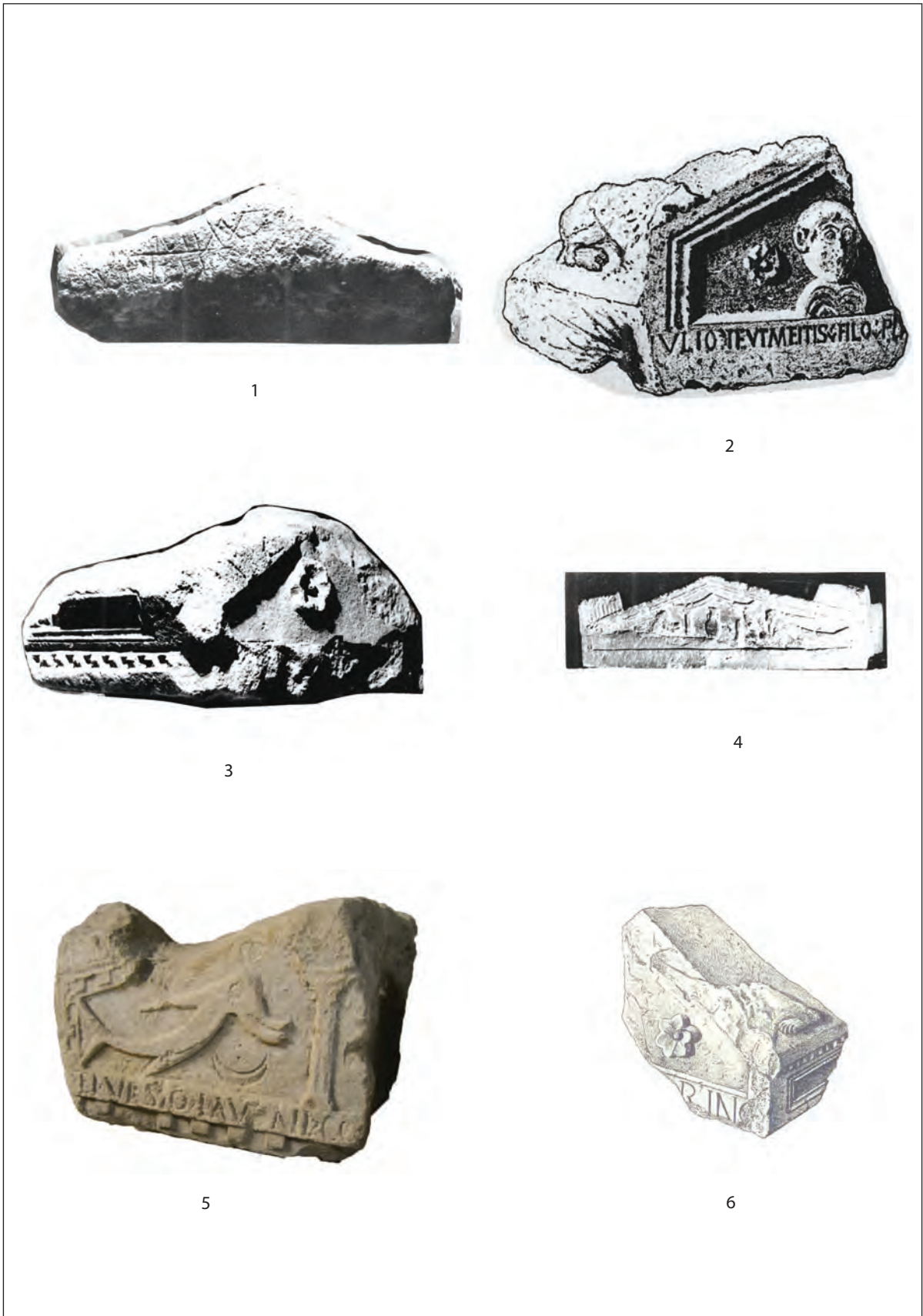
Tab 9. 1. nepoznato, bb, 2. nepoznato, bb, 3. Jezerine, Bihać, (1344), 4. Duvno, (1828)

Tab 10. 1. Čavkići, Bihać, (1351), 2. Čavkići, Bihać, (1337),
 3. Čavkići, Bihać, (1333), 4. Čavkići, Bihać, (1338), 5. Pritoka, Bihać, (1322)

Tab 11. 1. Borčani, Duvno, (1830), 2. Duvno, (1353), 3. nepoznato, (455),
 4. Duvno, (1311), 5. Mali Kablić, Livno, (1357), 6. nepoznato, (398)

Tab 12. 1. Pritoka, Bihać, (1446), 2. Duvno, (454), 3. Duvno, (1829),
4. Livno, (253), 5. Duvno, (1364), 6. Duvno, (1335)